

Het dal van de Oude Riet

Een verdwenen zeearm rond Noordhorn en Zuidhorn

Sido Blaam & Nynke van der Laan

5 november 2026

Het dal van de Oude Riet

1. De vorming van het landschap
2. De zee dringt het Westerkwartier binnen
3. De Oude Riet en de mensen
4. Het verdwijnen van de zeearm
5. De sporen van de Oude Riet in het landschap

Pauze

Noordhorn en Zuidhorn

6. De hogere rug van Noordhorn en Zuidhorn
7. De Oude Riet langs de dorpen
8. Dijken en waterbeheer
9. Historische sporen rond Noordhorn en Zuidhorn

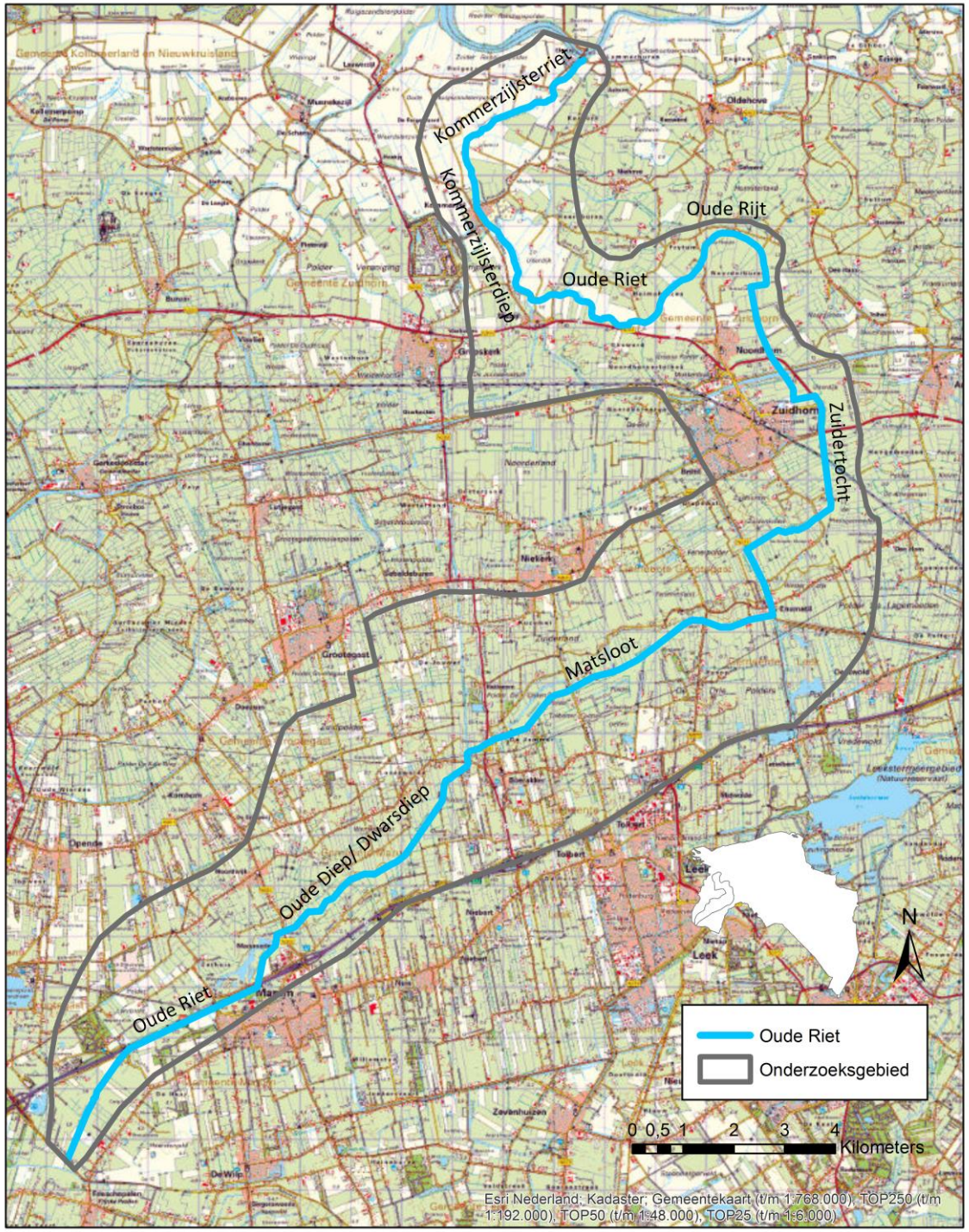

Waar is de Oude Riet gebleven?

Een oude waterloop, verschillende namen

- Groter systeem van waterlopen met verschillende namen
- Volgen niet meer het oorspronkelijke traject

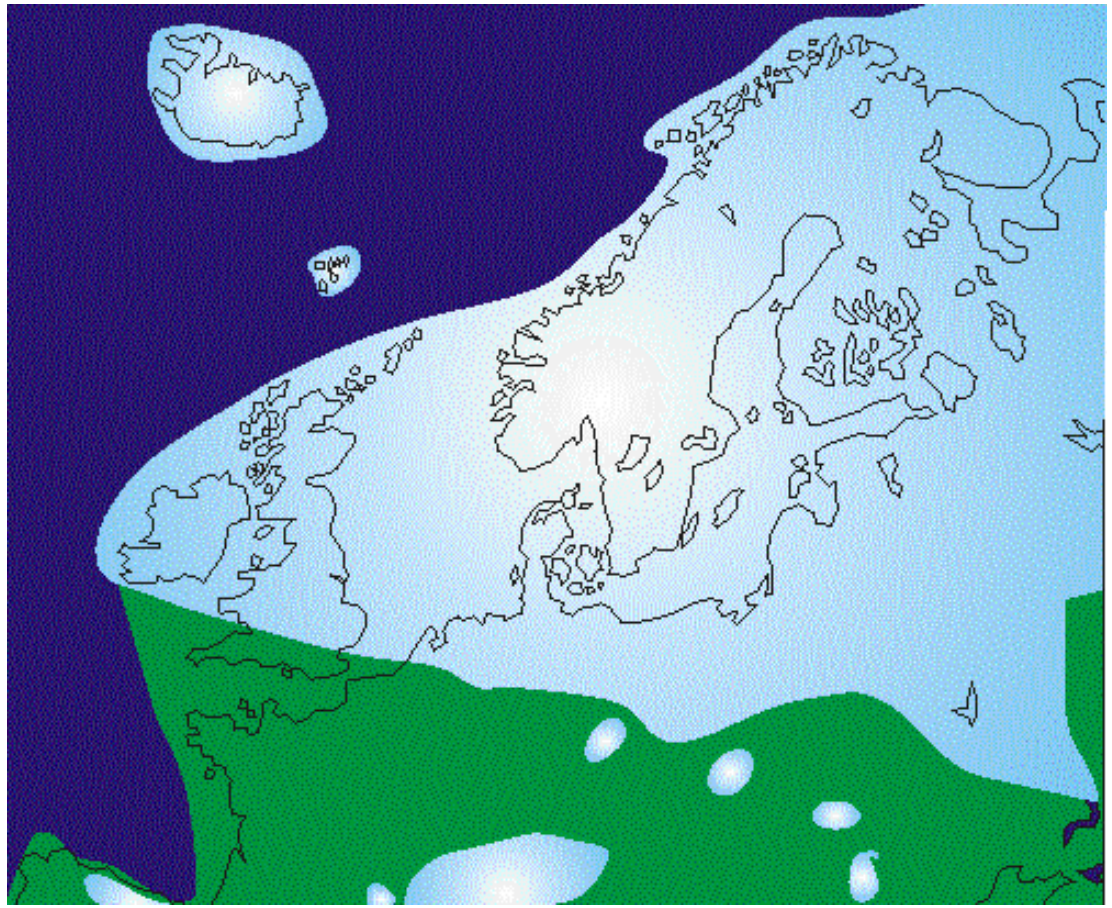

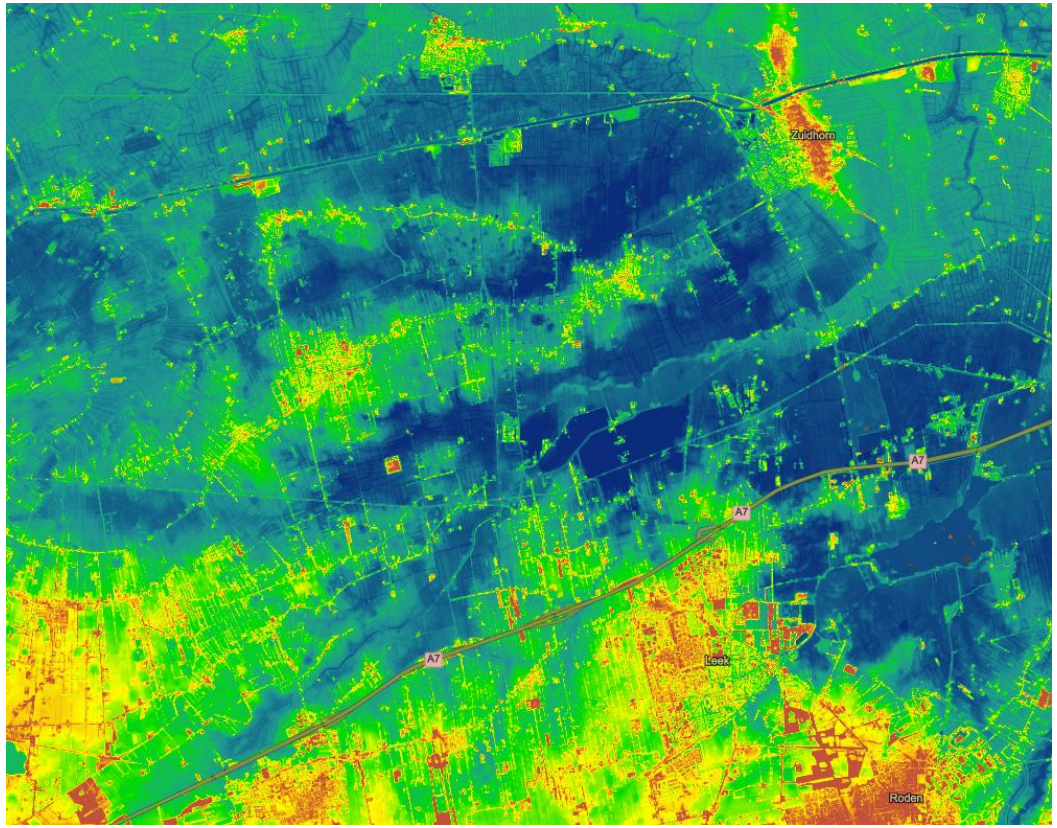
Hoofdstuk 1

De vorming van het landschap

Het landijs vormt het landschap

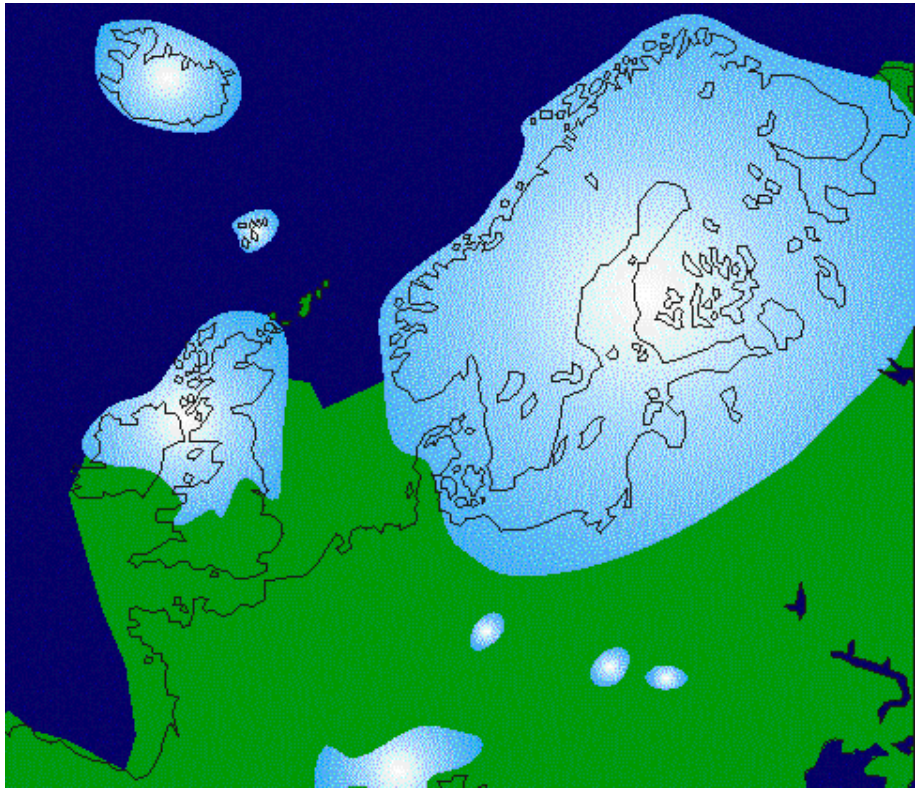
- Saalien: ongeveer 370.000 tot 130.000 jaar geleden
- Landijs bereikt Noord-Nederland
- Afzetting van keileem
- Vorming van keileemplateau’s en -ruggen en smeltwaterdalen
- Reliëf bepaalde mede de latere waterstroom

De laatste ijstijd: een landschap van zand en wind

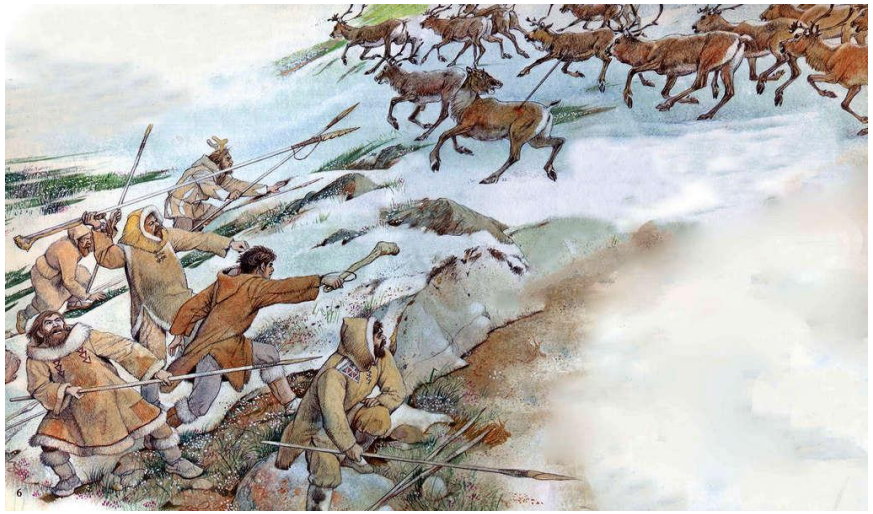
- Weichselien: ongeveer 116.000 tot 11.700 jaar geleden
- Landijs bereikt Nederland niet
- Afzetting van dekzand
- Zeespiegel lager

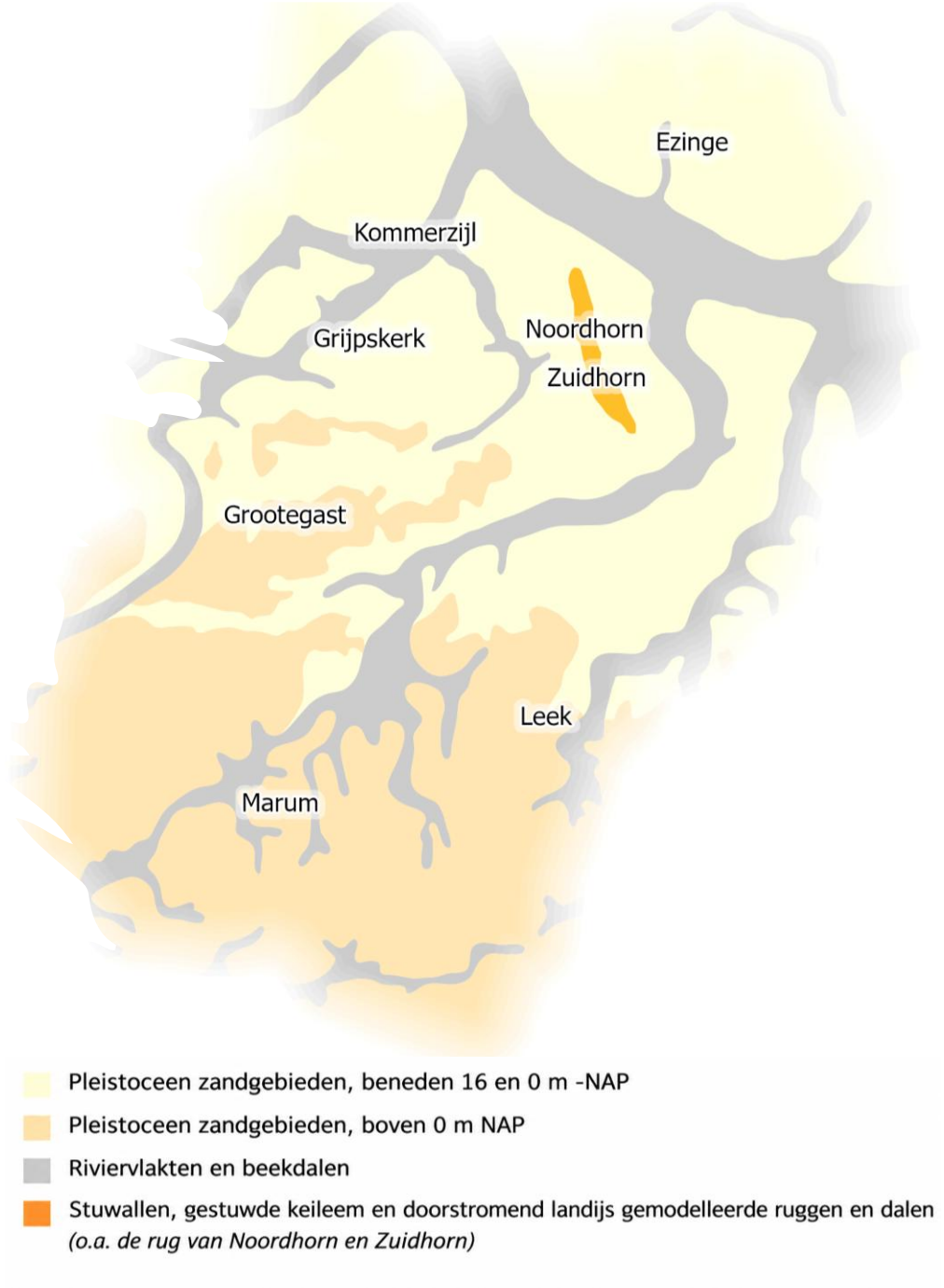
Het landschap na de ijstijden

- Overgang van Pleistoceen naar Holoceen, ongeveer 11.700 jaar geleden
- Warmer klimaat, toenemende begroeiing
- Aantrekkelijker voor de mens: jagers en verzamelaars

- Westerkwartier rond 9000 v. Chr:

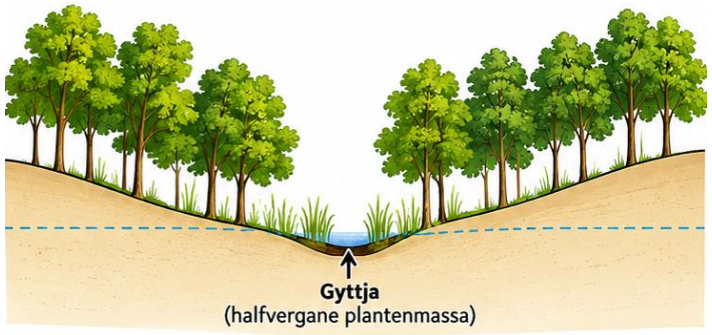

Van een koud landschap naar veengroei

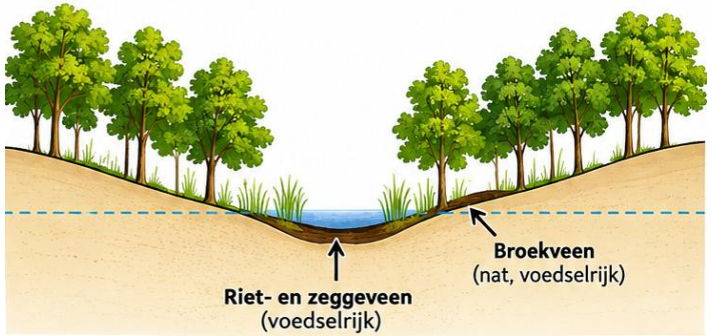

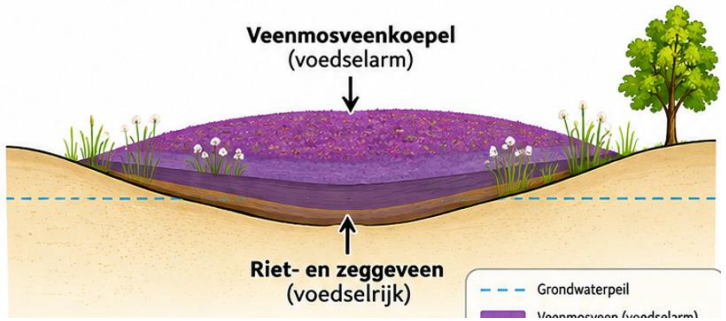
- De zeespiegel stijgt: Noordzee onder water, Doggerland verdwijnt
- Gevolgen vaste land: grondwaterpeil stijgt, vernatting van de laaggelegen gebieden
- Beperkt zuurstof, plantenresten hopen op

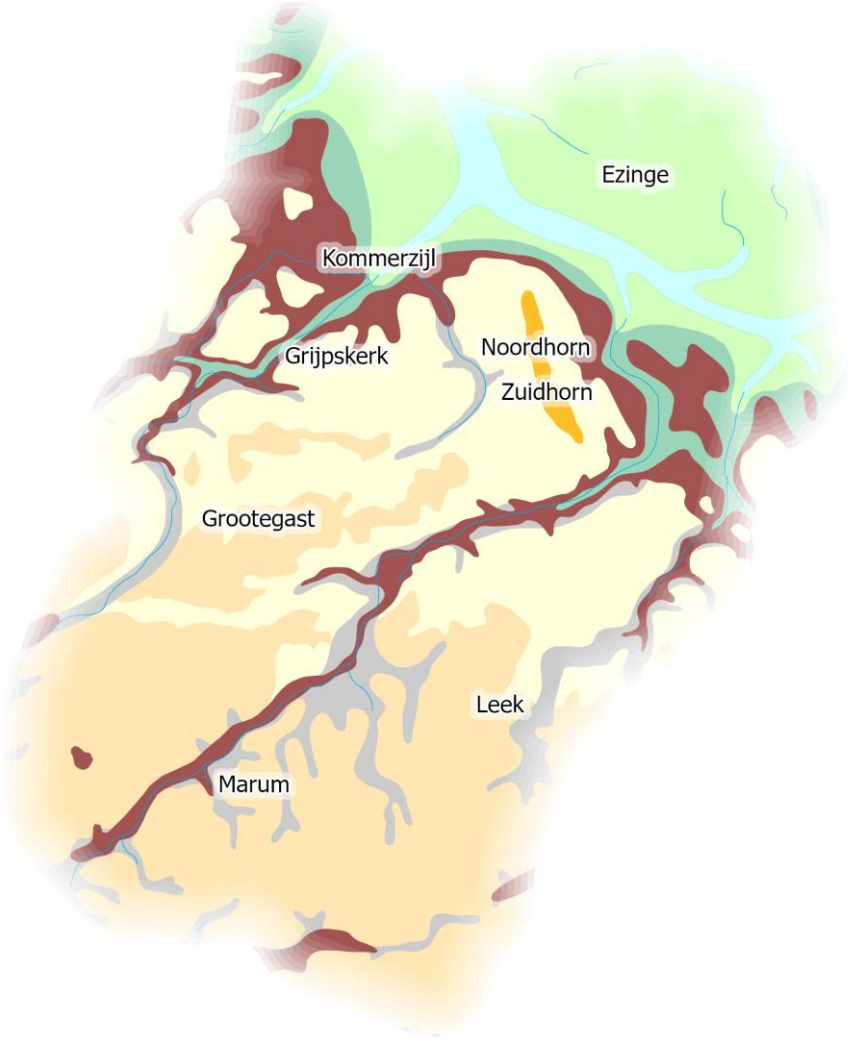

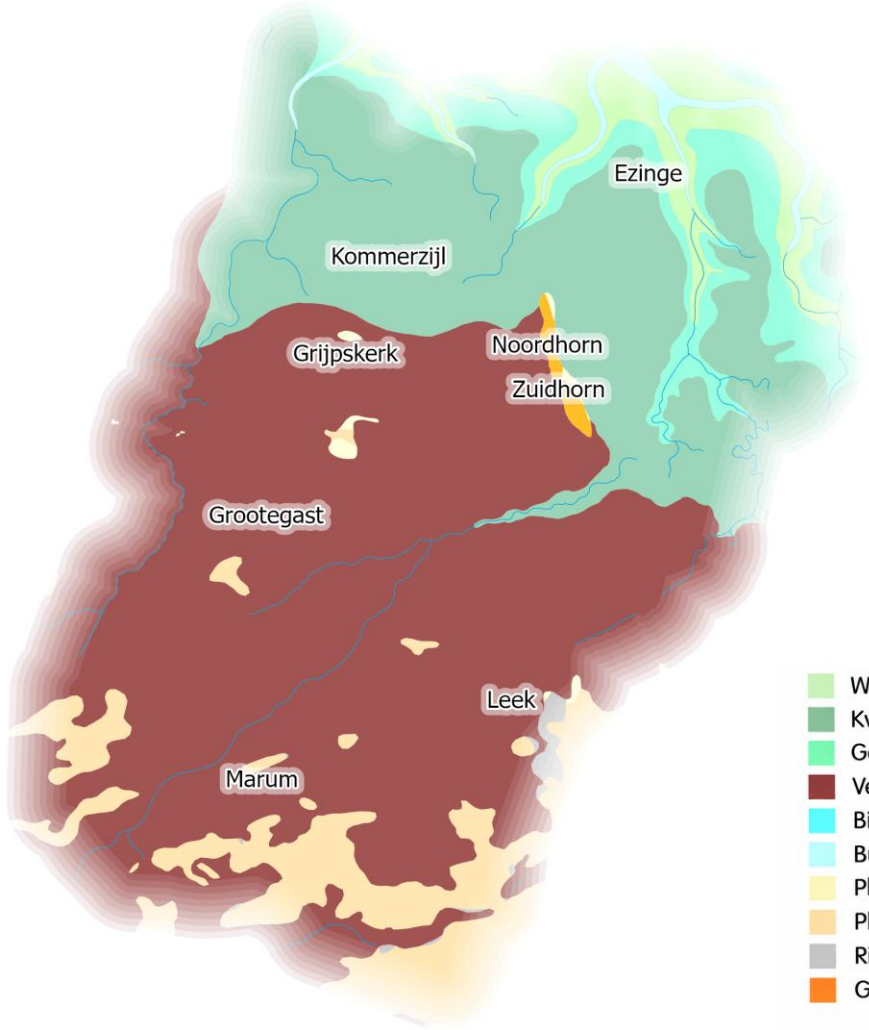
Een uitgestrekt veenlandschap

- Het veen breidt zich uit
- Hoogste plekken bleven onbedekt
- Natuurlijke afwatering van het veengebied

3850 v. Chr:

500 v. Chr:

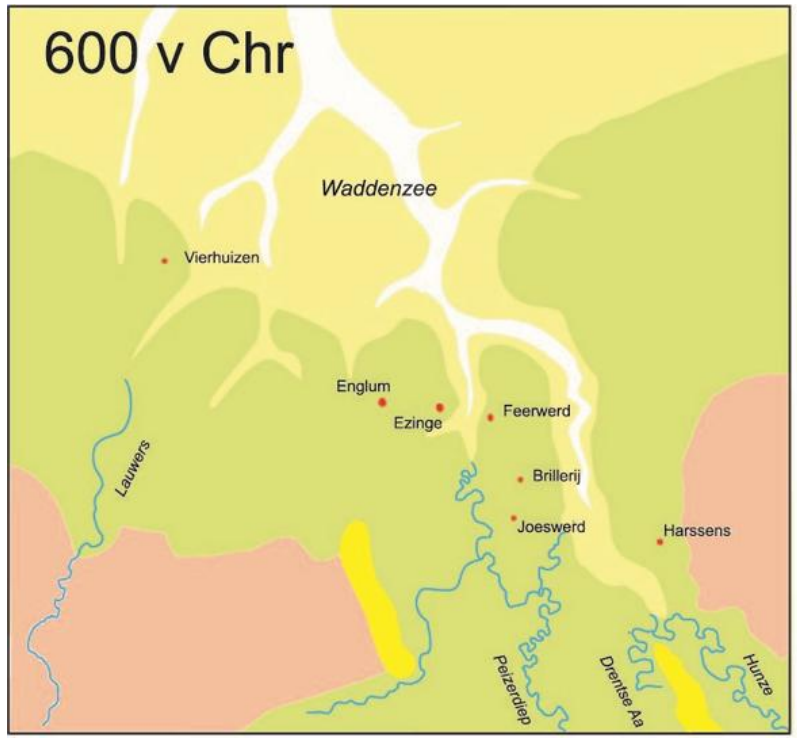
Wadden en slikken
Kwelders en riviervlakten
Gebieden met kwelderwallen en -ruggen
Veengebied
Binnenwater
Buitenwater
Pleistoceen zandgebieden, beneden 16 en 0 m -NAP
Pleistoceen zandgronden, boven 0 m NAP
Riviervlakten en beekdalen
Gestuwde keileem

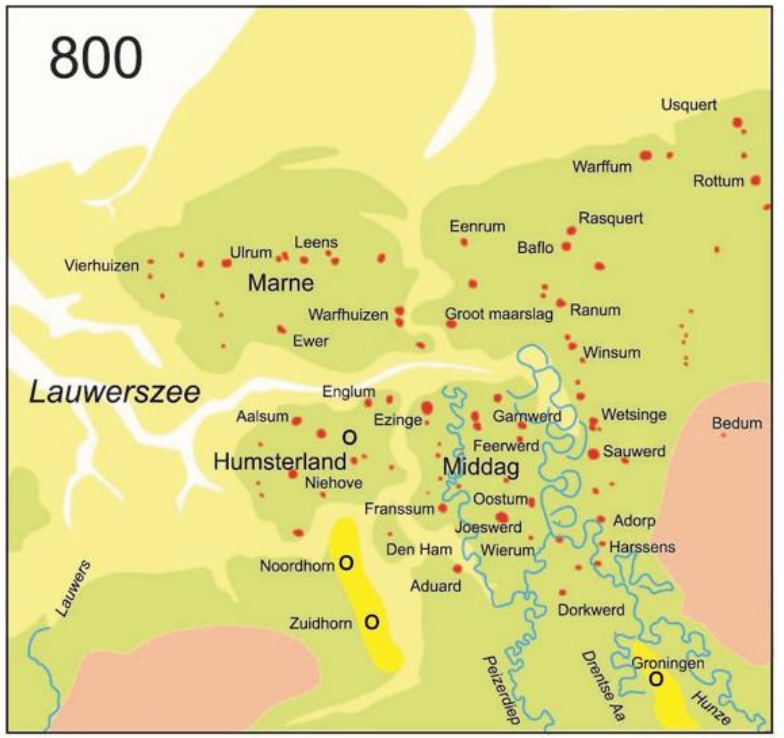
Hoofdstuk 2

De zee dringt het Westerkwartier binnen

De zee dringt het Westerkwartier binnen

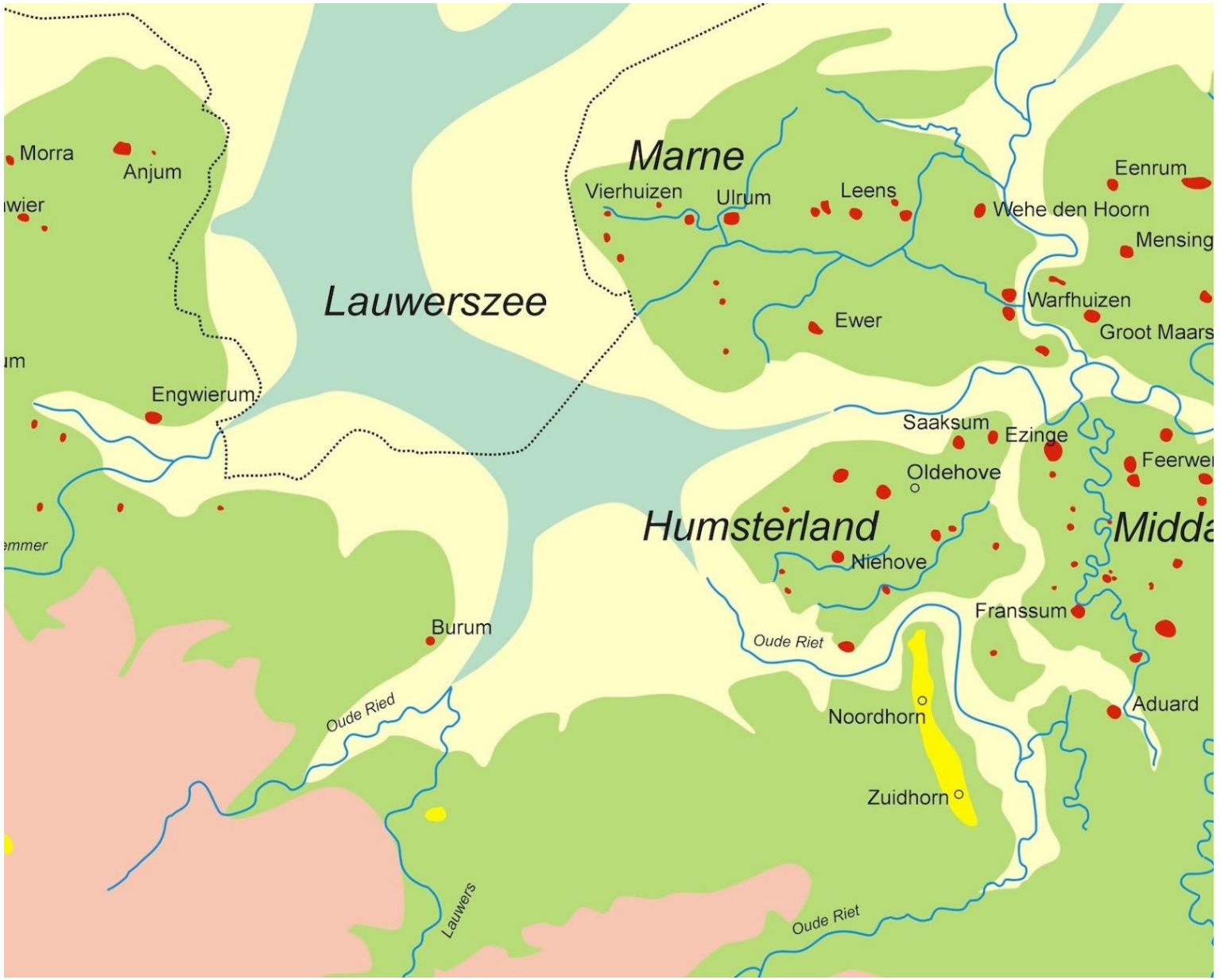

- Het kustlandschap veranderde voortdurend
- Vroege middeleeuwen: uitbreiding van de Lauwerszee
- Via een uitgebreid stelsel van getijdengeulen en kwelders nam de invloed van de zee op het Westerkwartier toe

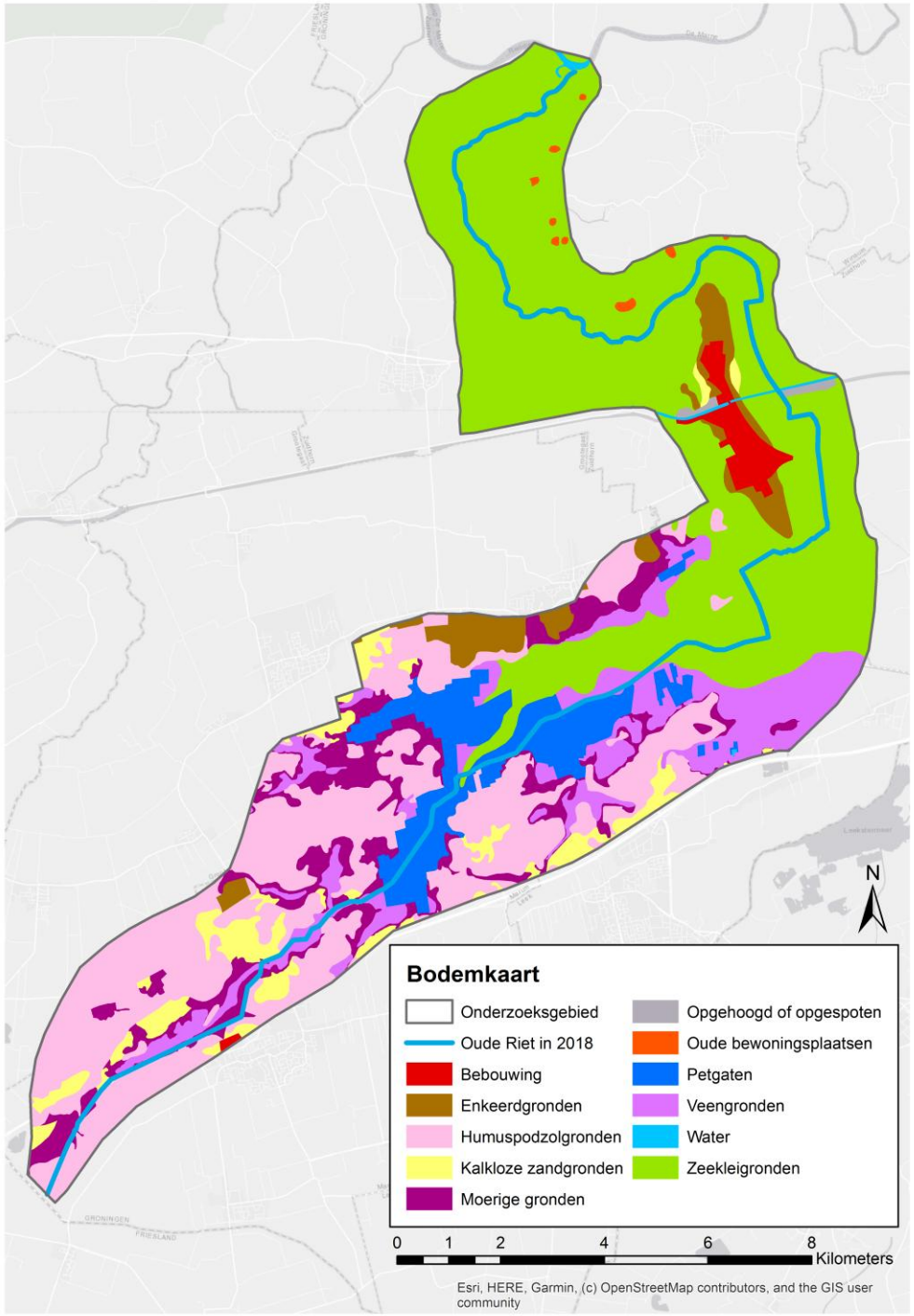
De zee vormt het landschap

- Getijdengeulen doorsnijden het bestaande landschap
- Middag en Humsterland raken van elkaar gescheiden
- Verbreking oorspronkelijke benedenloop
- De zee dringt via de Oude Riet verder het Westerkwartier binnen
- Erosie: veen wordt weggeslagen en geulen worden breder en dieper

Wat liet de zee achter?

- Sedimentatie: aanvoer en afzetting van zand en klei
- Vooral in het noorden veel zeekleigronden
- Verder zuidelijk meer veen-, moerige en zandgronden
- Zeeklei als spoor van de vroegere zee-invloed

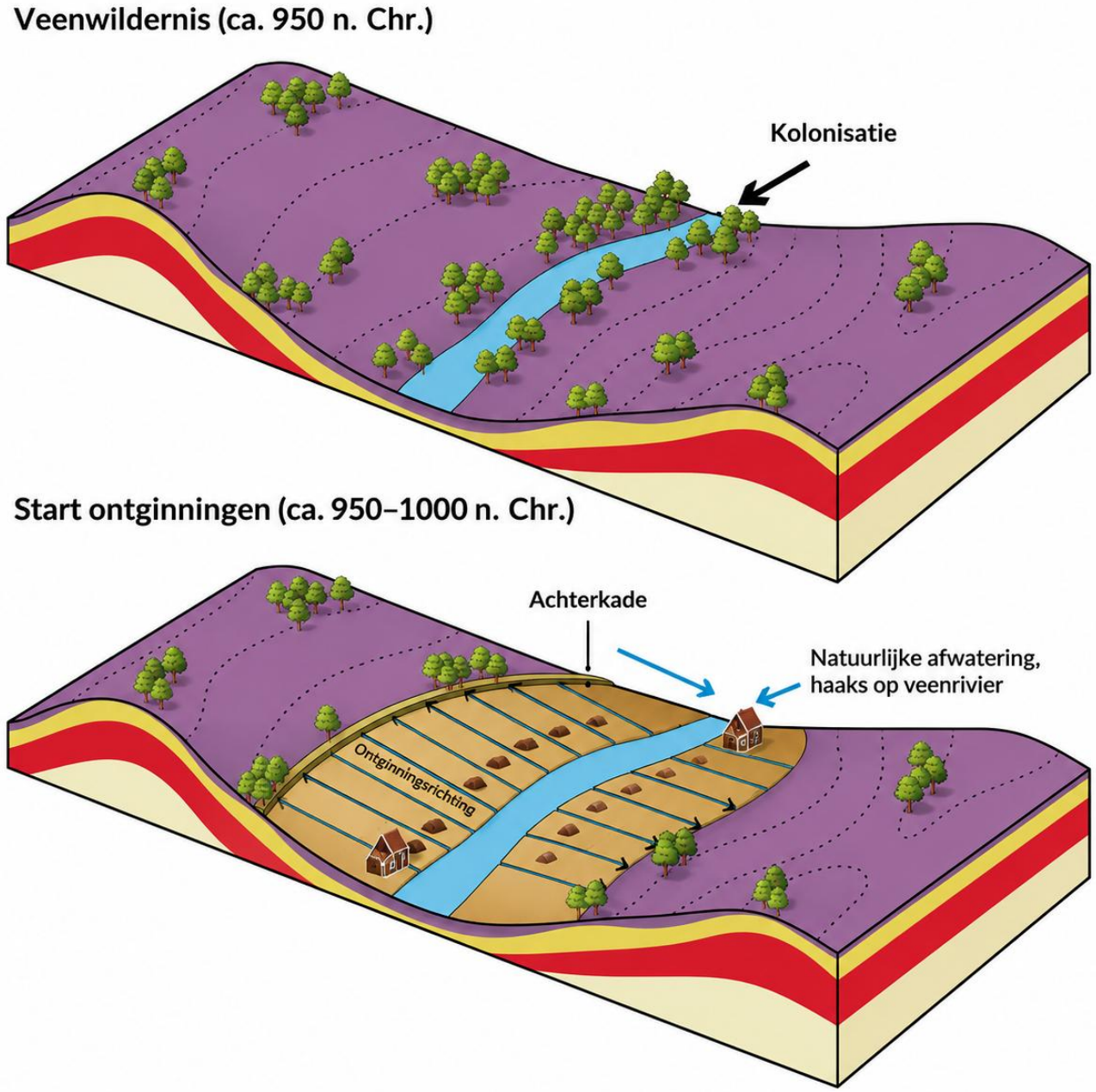
Hoofdstuk 3

De Oude Riet en de mensen

Het water als toegang tot het veen

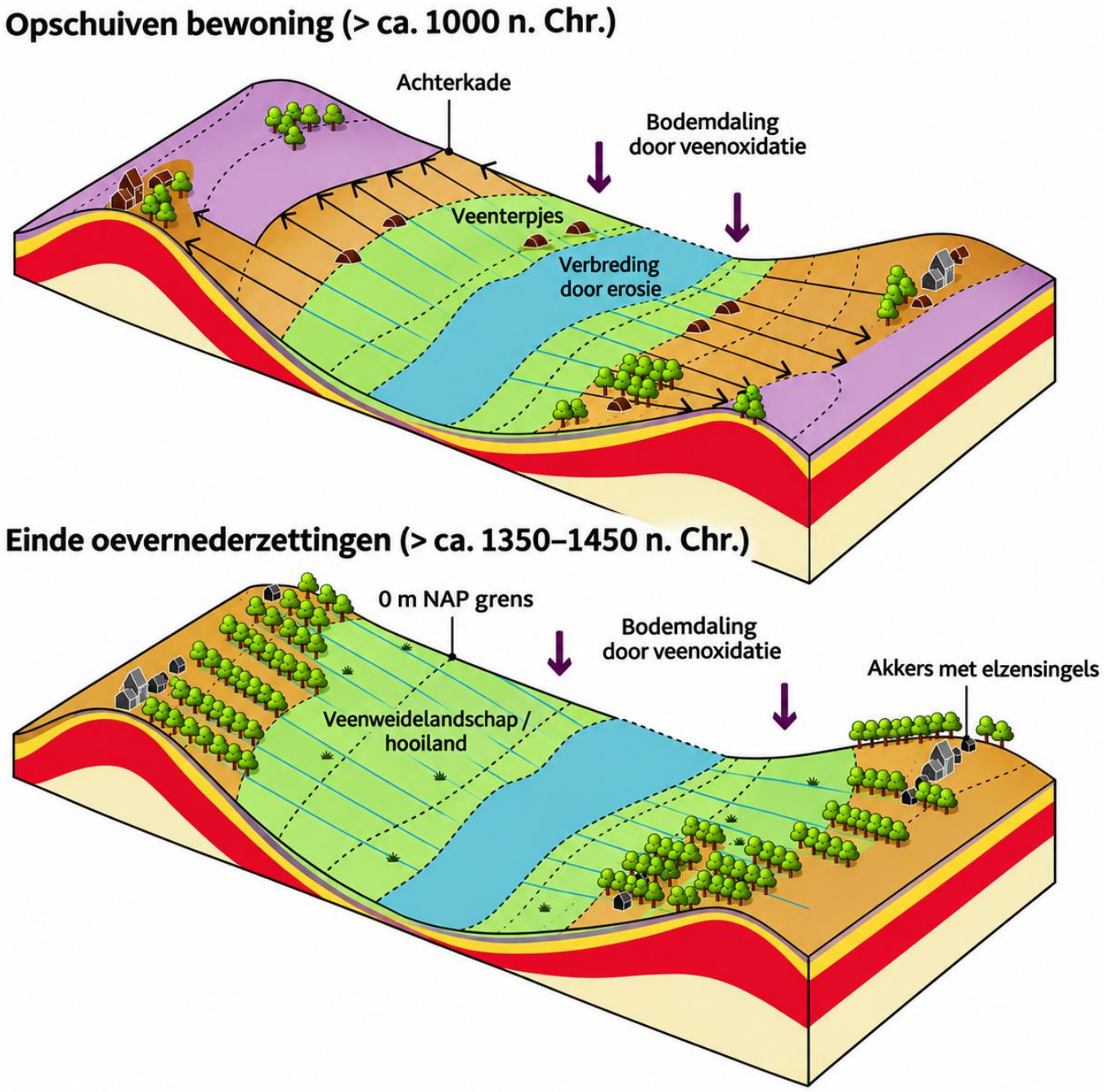
- Sloten haaks op de rivier, om het veen te ontwateren
- Zuurstof treedt toe tot de veenbodem
- De opgehoopte plantenmassa oxideert
- Boeren konden hierdoor **tijdelijk** op het veen wonen en akkeren

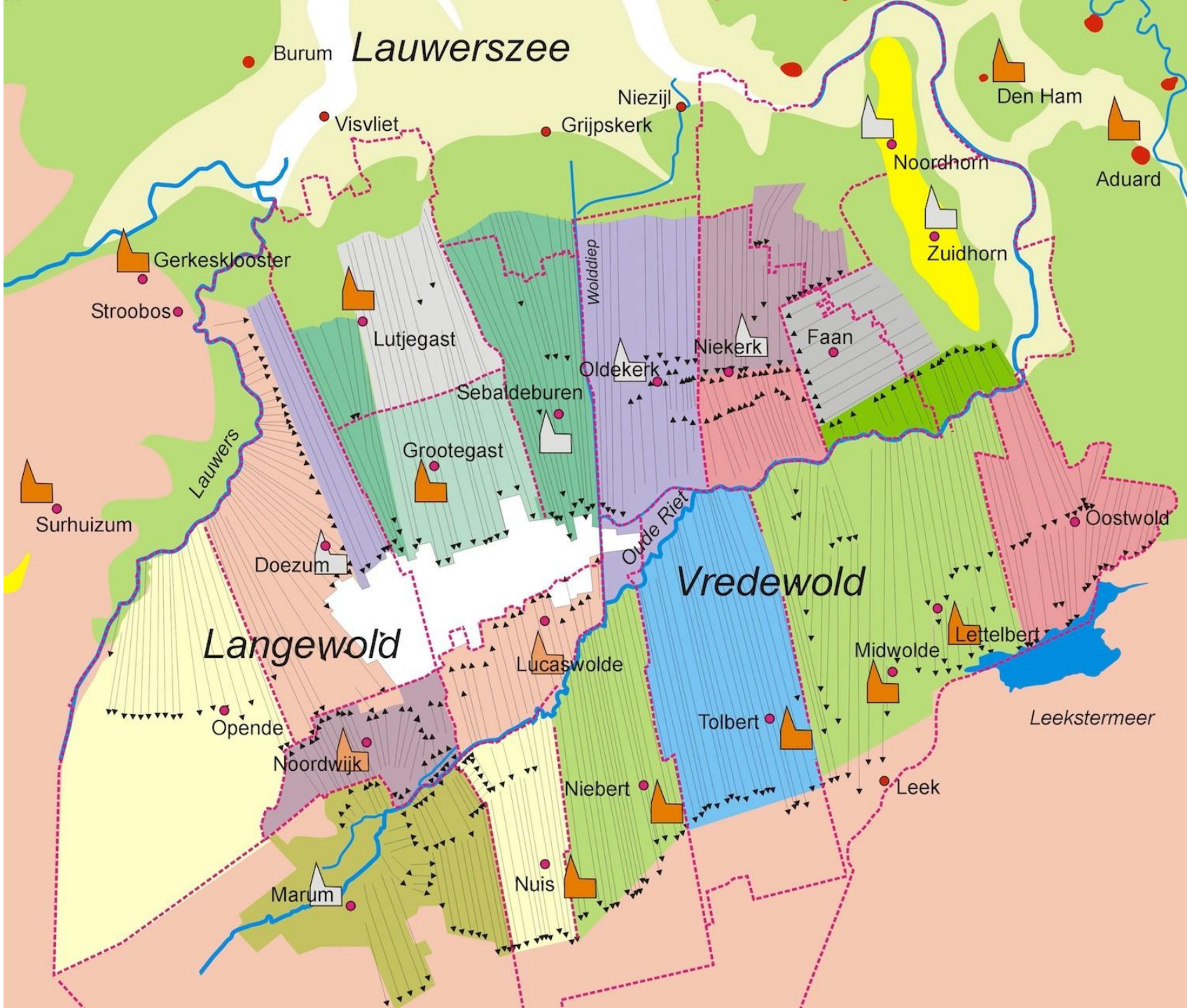
Ontwatering en bodemdaling

- Door de afvoer van water uit het veenpakket bleef het rottingsproces doorgaan
- Het maaiveld kwam steeds lager te liggen
- Het in cultuur gebrachte landschap vernatte
- De sloten werden naar achteren toe verlengd en nieuwe akkers en boerderijen verrezen
- Sporen eerdere bewoningsassen blijven achter

Langewold en Vredewold

- Middeleeuwse ontginningen in Langewold en Vredewold
- De Oude Riet als natuurlijke grens en ontginningsbasis
- Ontginningen vanuit verschillende uitgangspunten
- Opstrekkende verkaveling: langgerekte percelen haaks op de ontginningsbasis

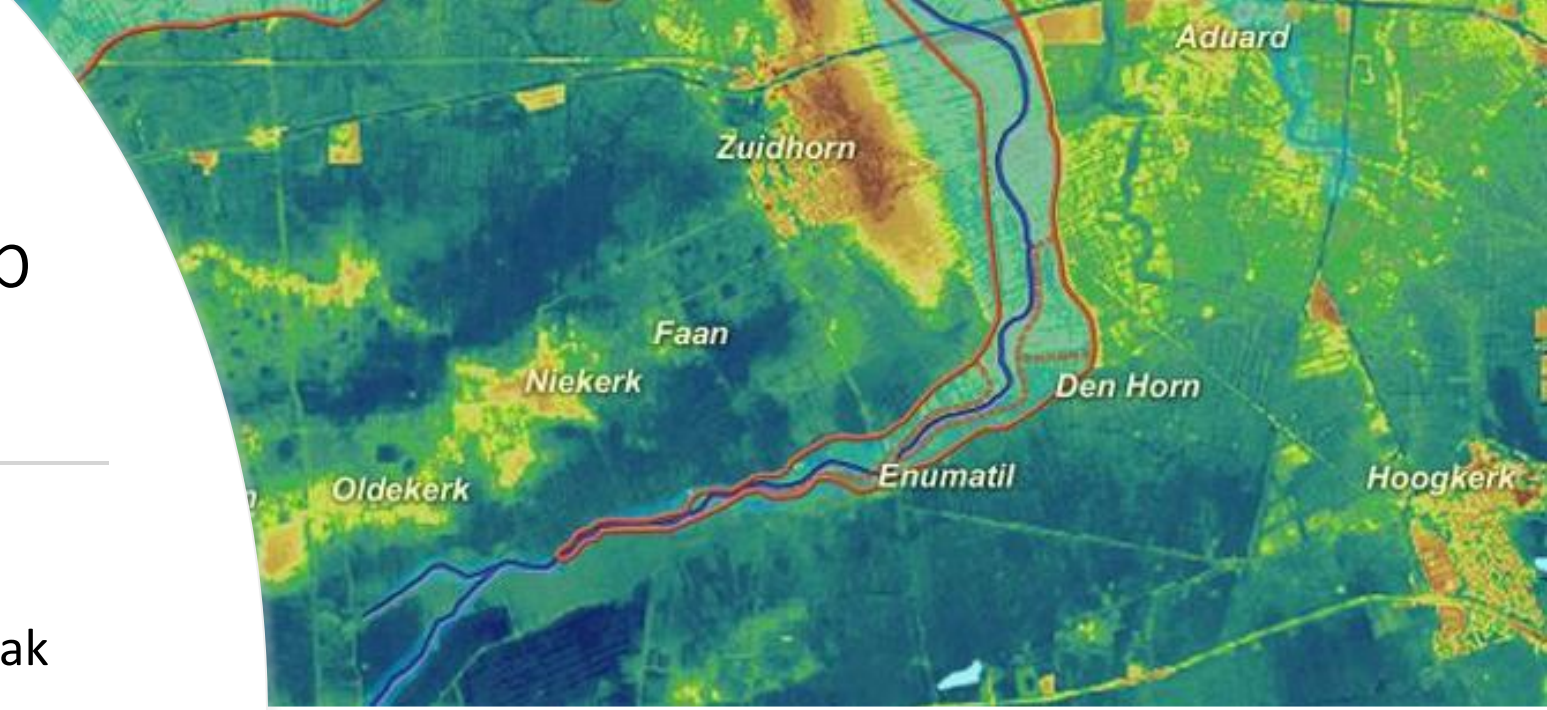

Hoofdstuk 4

Het verdwijnen van de zeearm

Van natuurlijke waterloop naar waterstaat

- Wateroverlast nam toe
- Grootschalige en gecoördineerde aanpak

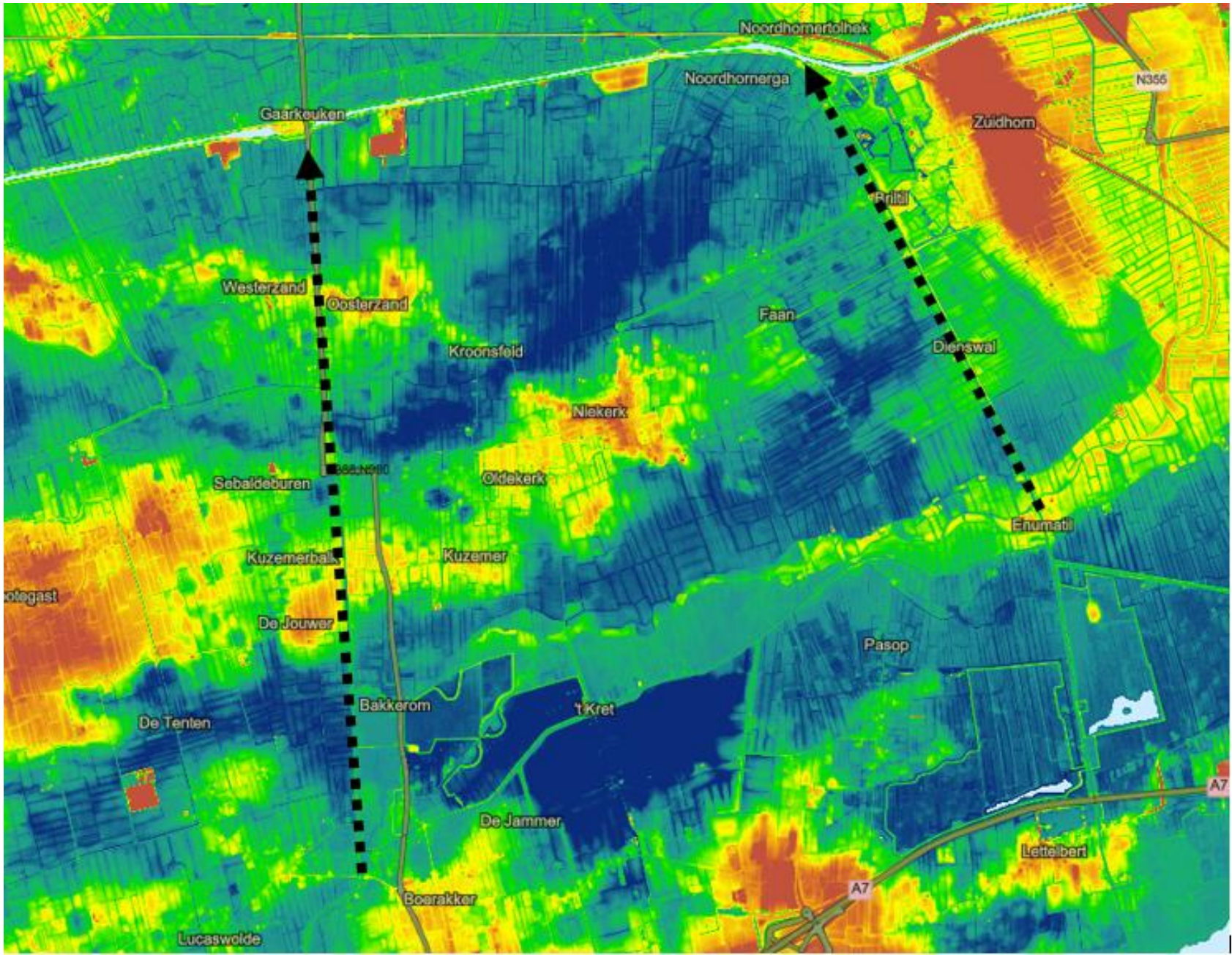
De zeearm slibt langzaam dicht

- Verbinding met de Lauwerzee
- Zeespiegelstijging
- Verminderde waterafvoer
- Meer sedimentatie

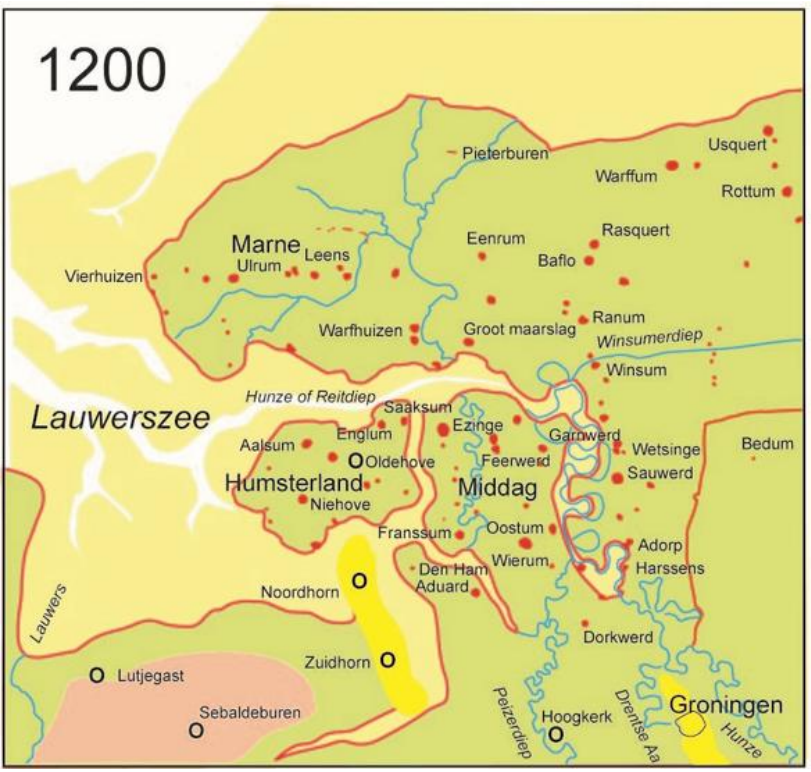

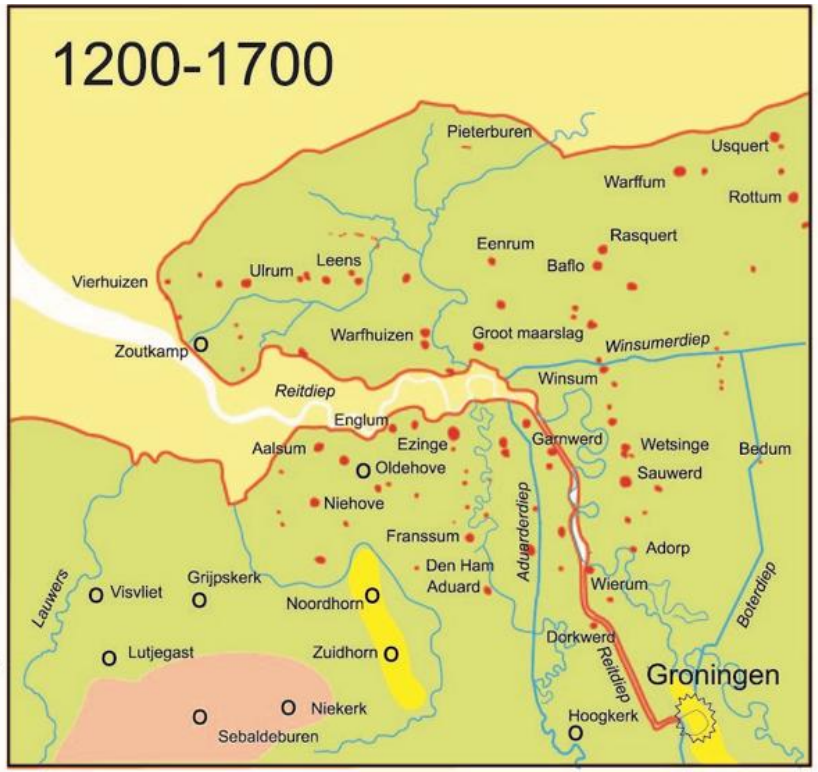
Dijken en waterwegen

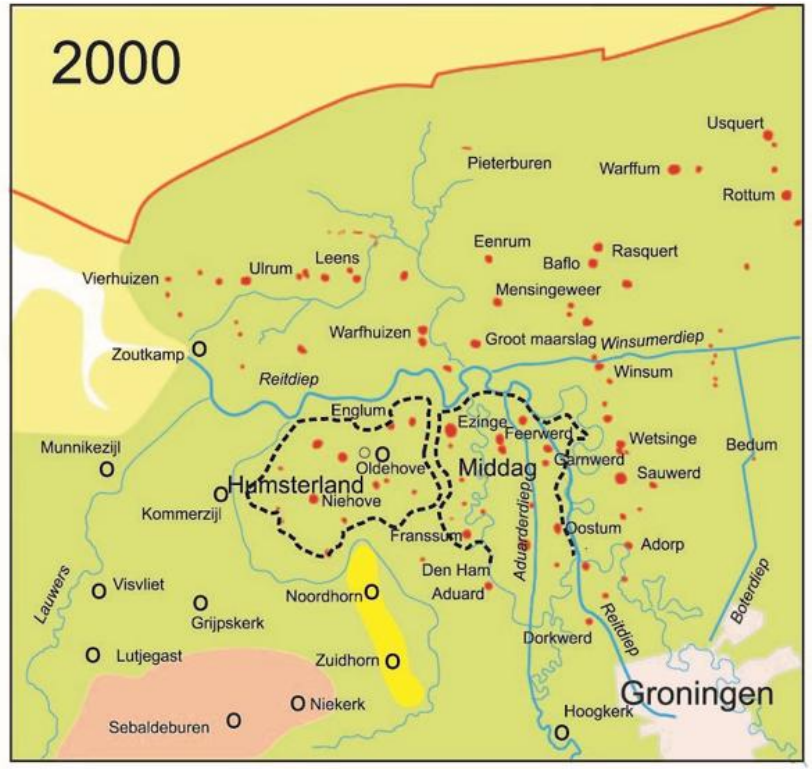
- Oplossingen waterproblematiek
- Verbeteren waterhuishouding
- Graven waterwegen
- Aanleg van dijken

Bedijkingen door de eeuwen heen

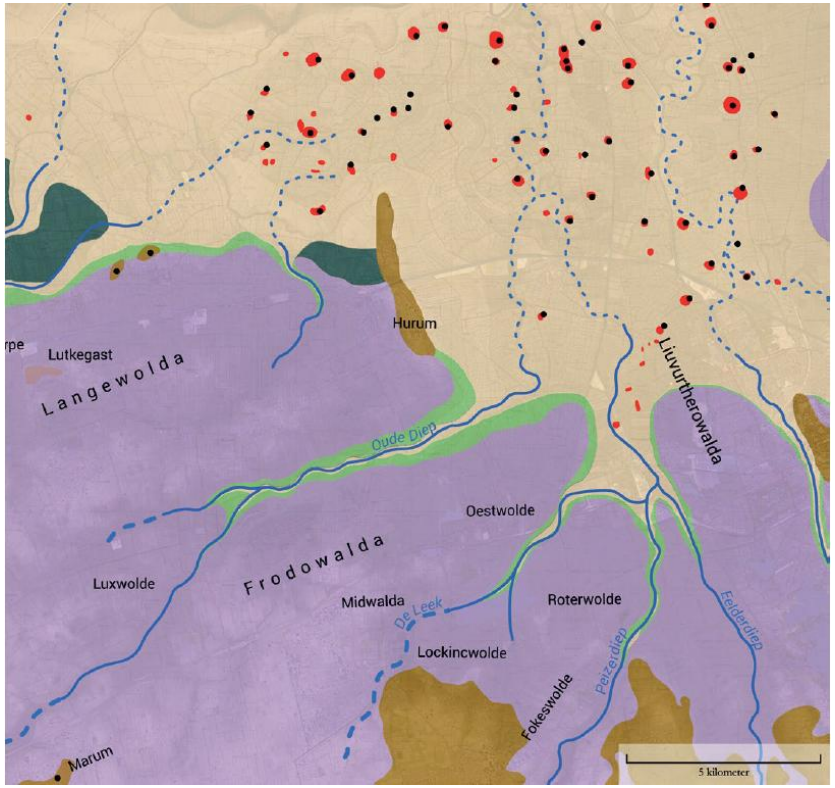

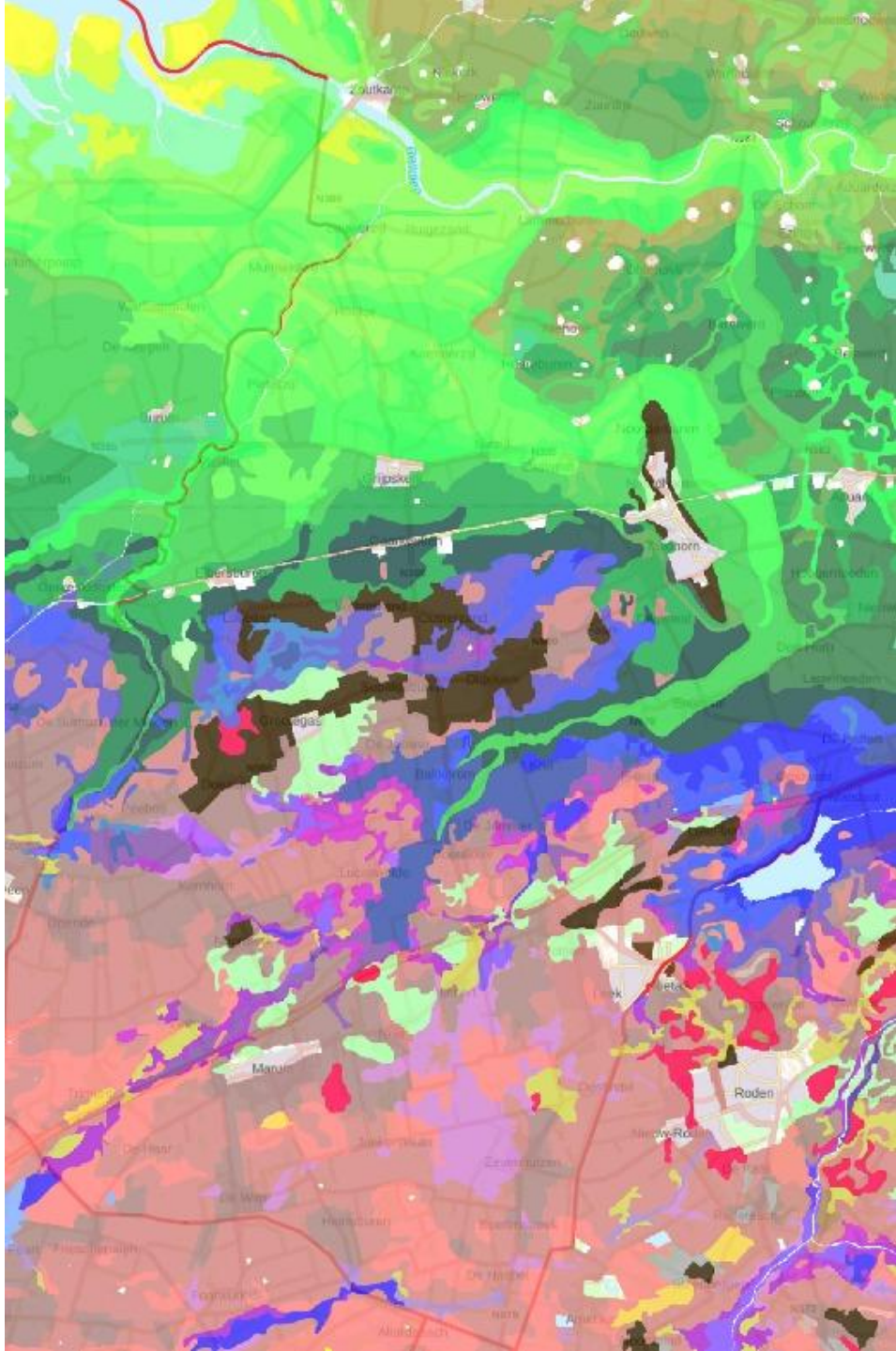
Hoofdstuk 5

De sporen van de Oude Riet in het landschap

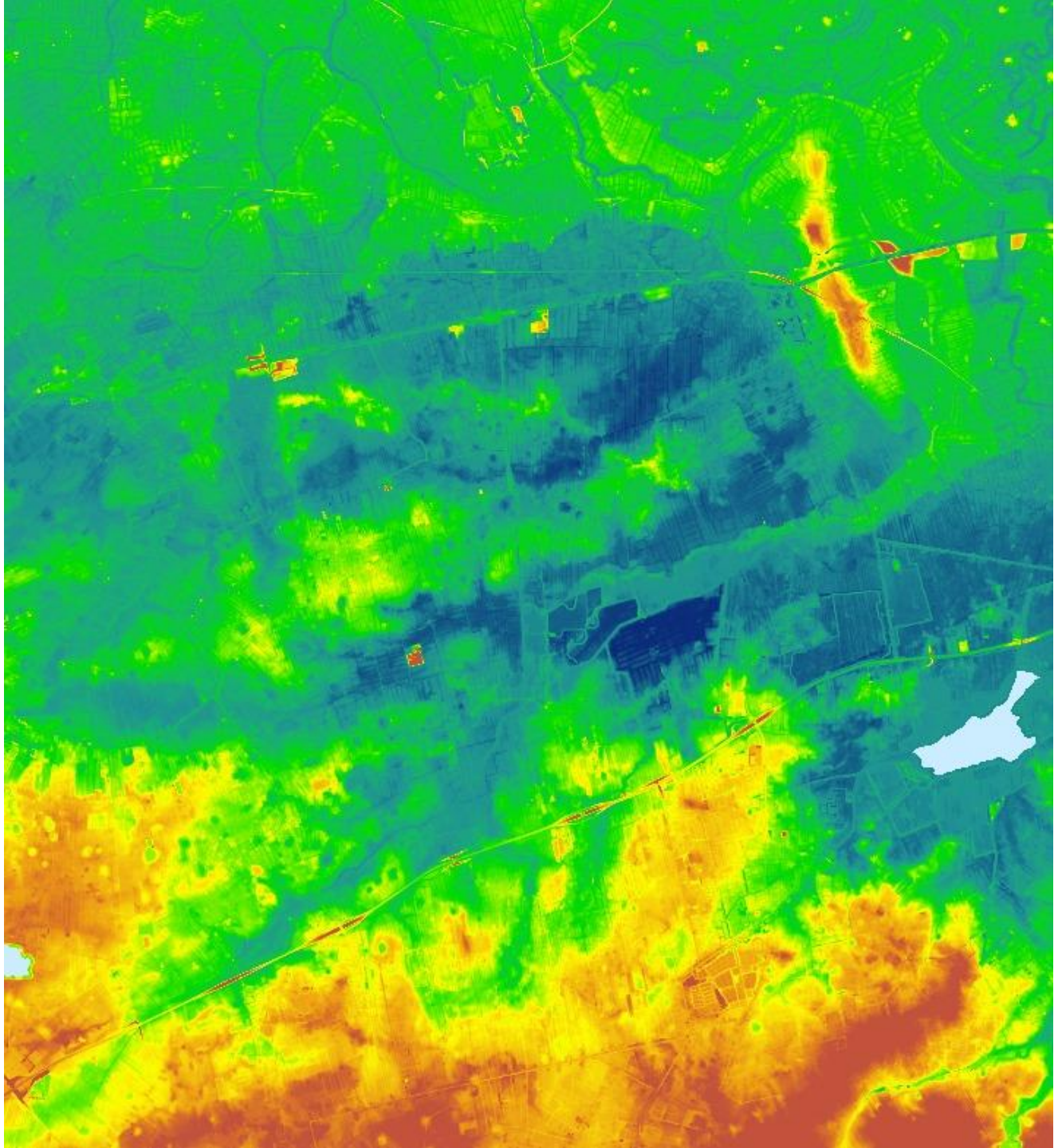
De zee laat haar sporen achter

- Bodemkaart
- Pleistocene ondergrond

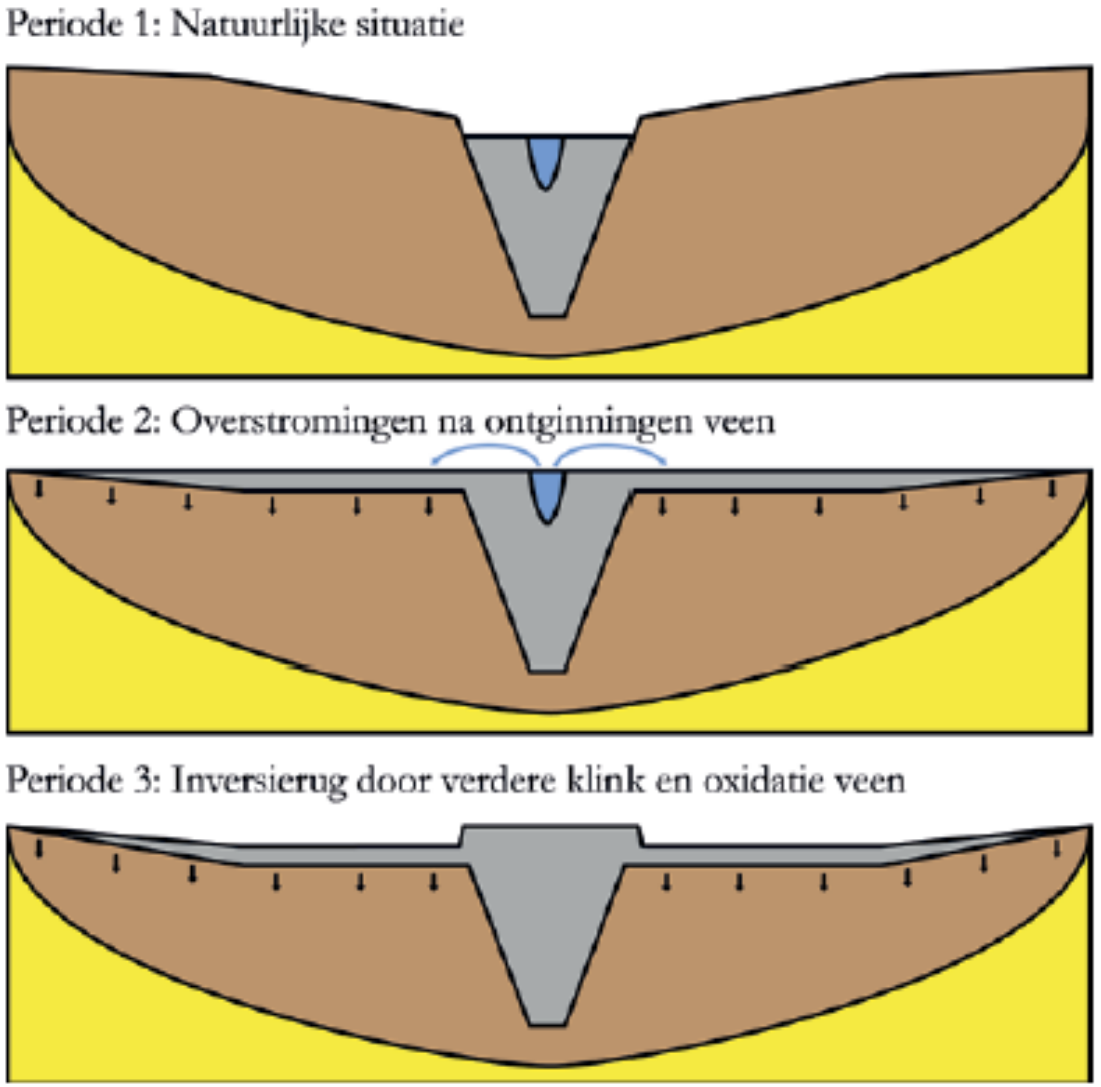

Het water verdwijnt, het landschap blijft

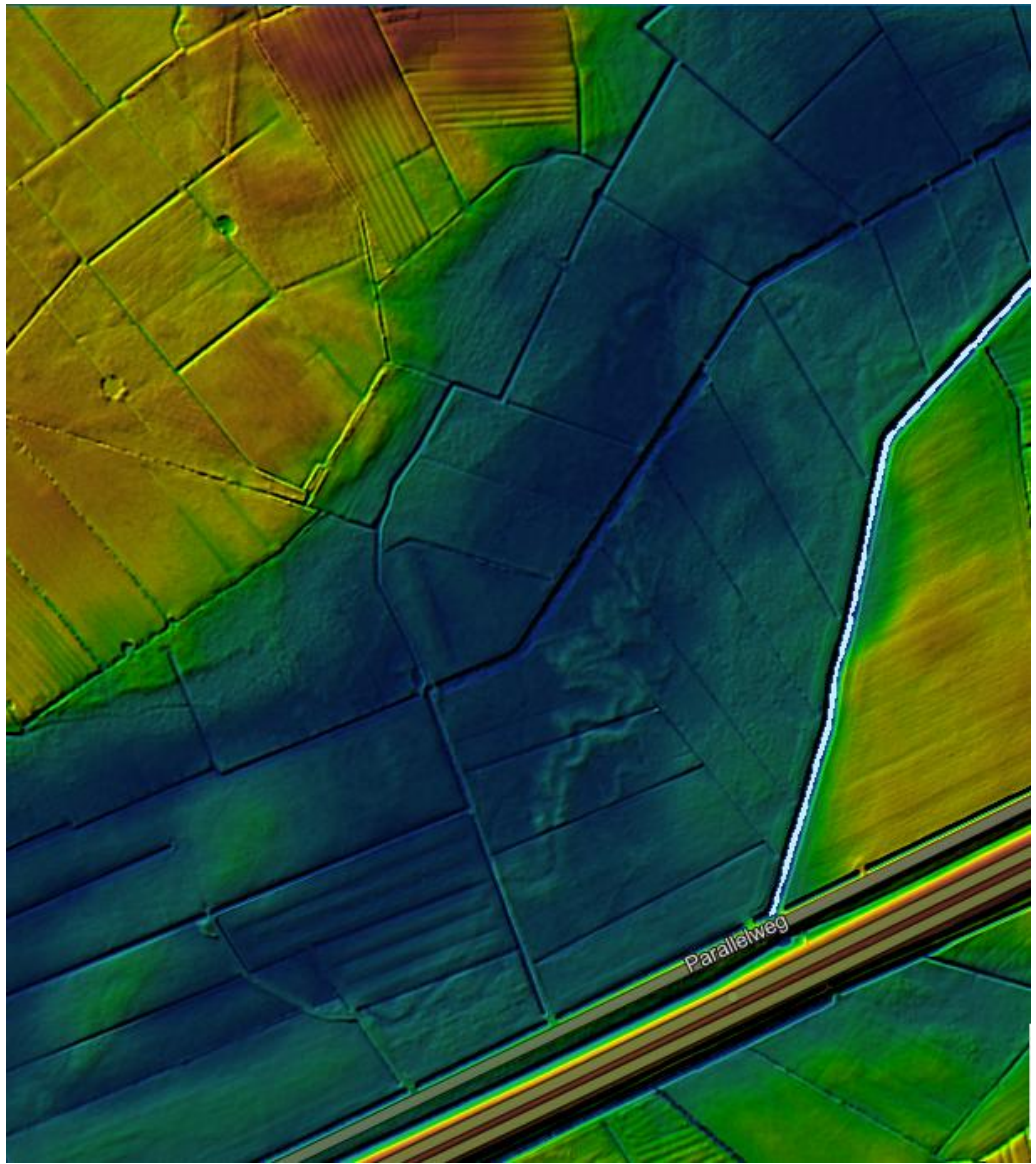

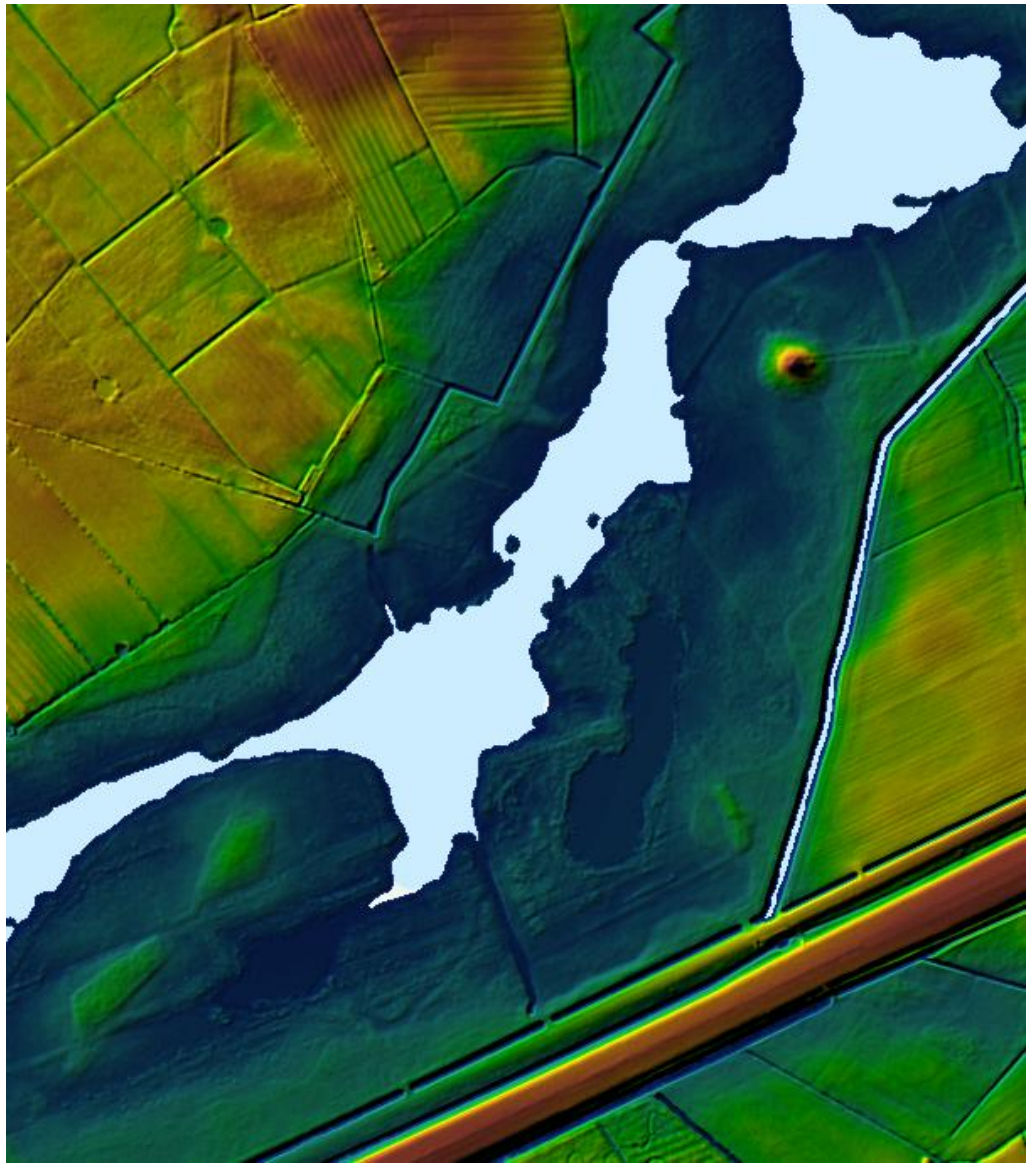
Waarom ligt de oude geul nu hoger?

- Inversierug
- Inklinking

Waterlopen die de oude geul verraden

Pauze

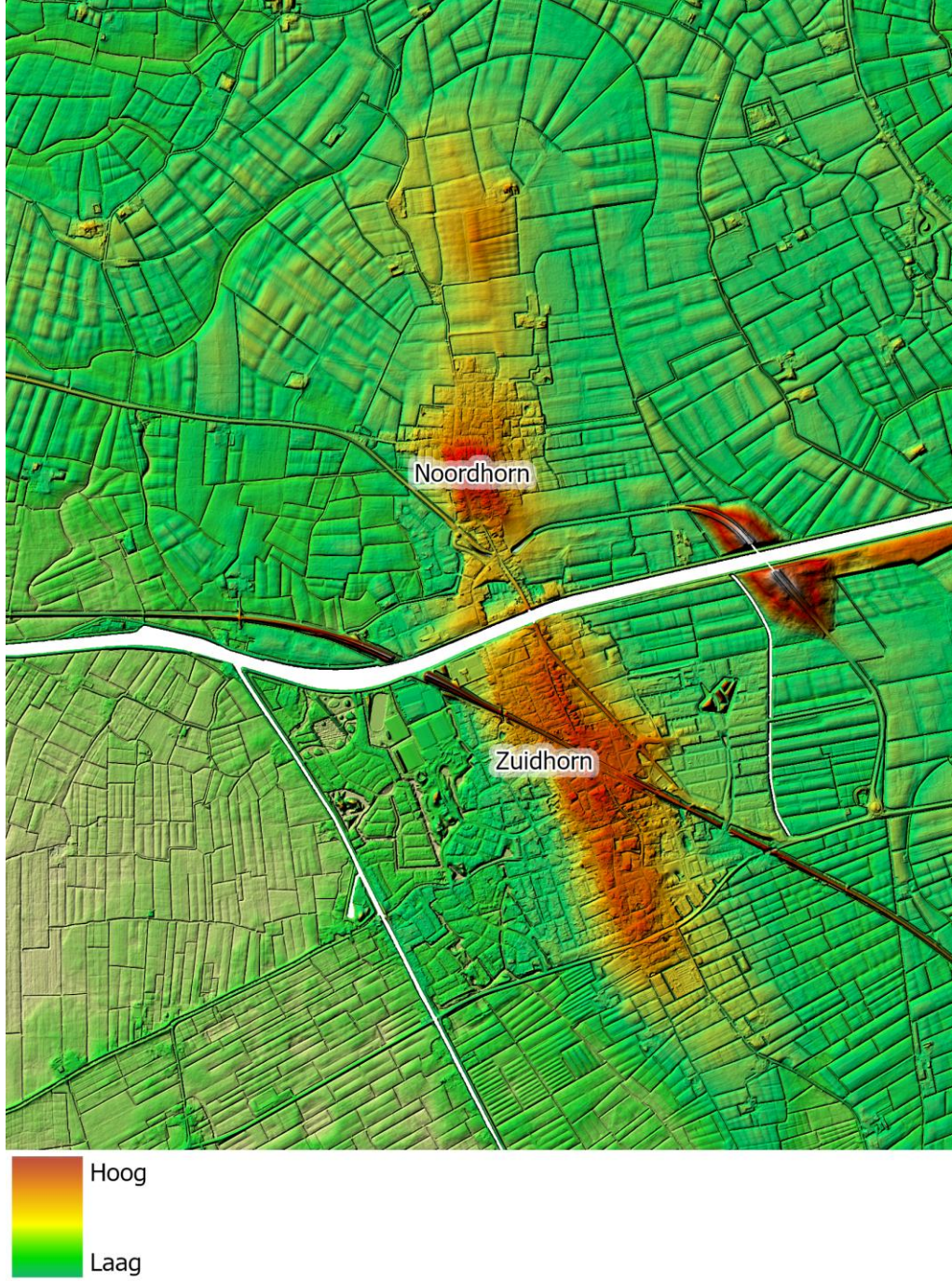
Hoofdstuk 6

De hogere rug van Noordhorn en Zuidhorn

Een opvallende rug in het landschap

- Noord-zuidgerichte glaciale rug, voornamelijk bestaande uit keileem en dekzand
- Ondanks het sediment rondom de rug, steekt het nog steeds boven het landschap uit
- Relatief erosiebestendig

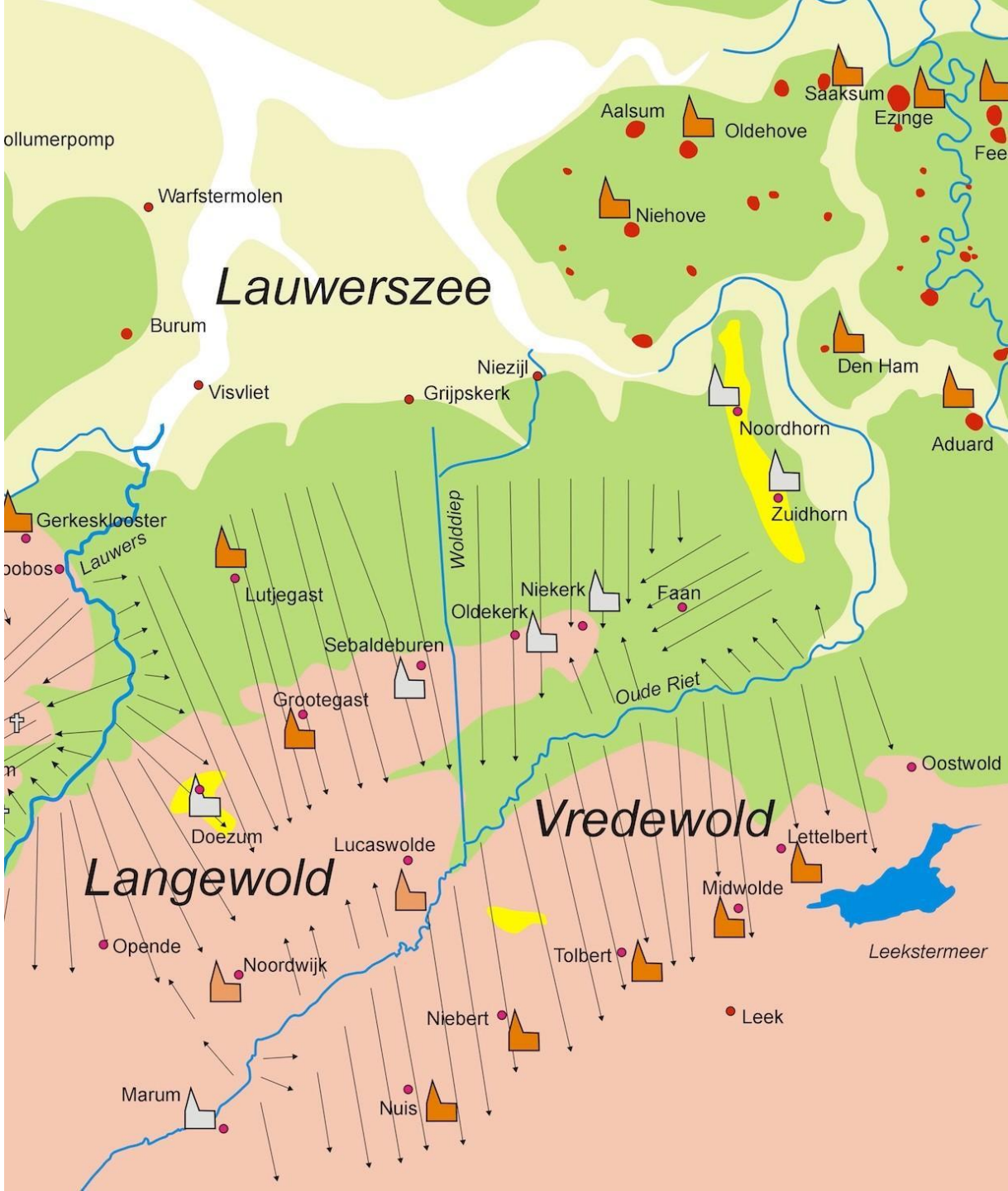

Een hogere plek in een nat landschap

- Relatief droge plek tussen veenmoerassen en zee
- Sporen van menselijke aanwezigheid in de steentijd
- Ontwikkeling van dorpen in de middeleeuwen

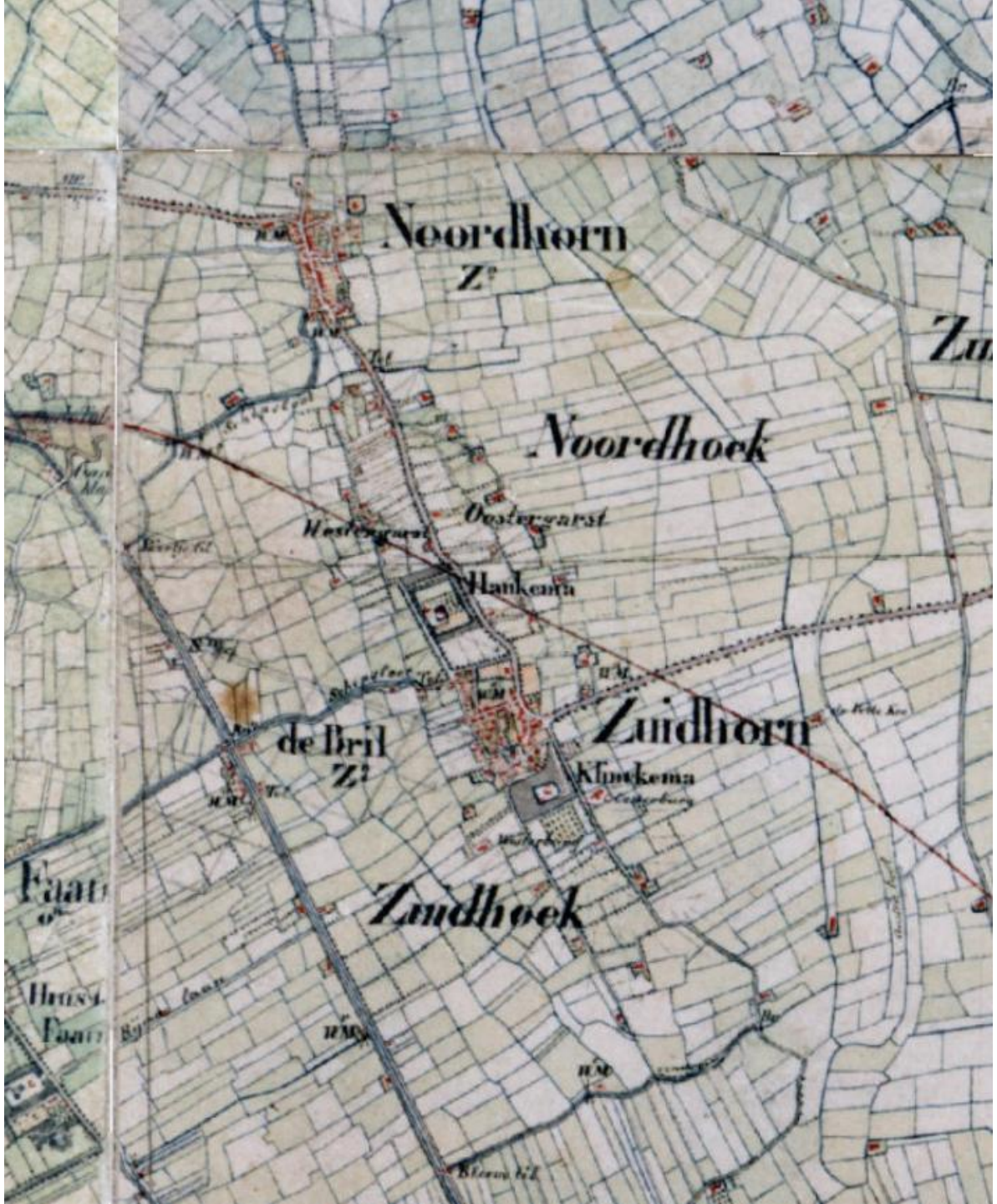

De rug als basis

- Langgerekte dorpen op de hogere rug
- Westzijde: veenontginningen van Langewold
- Oostzijde:
  - Boerderijen op de flanken: akkers op de rug en wei-/hooiland in het dal (*meeden*)
  - Bedijking zorgt voor betere bereikbaarheid en een strategische ligging
  - Dichtslibben zeearm en inpoldering: nieuwe landbouwgrond

Een overgang tussen twee landschappen

- Overgang tussen het veenlandschap en het zeekleilandschap
- Landschap Noordhorn en Zuidhorn hebben kenmerken van beide

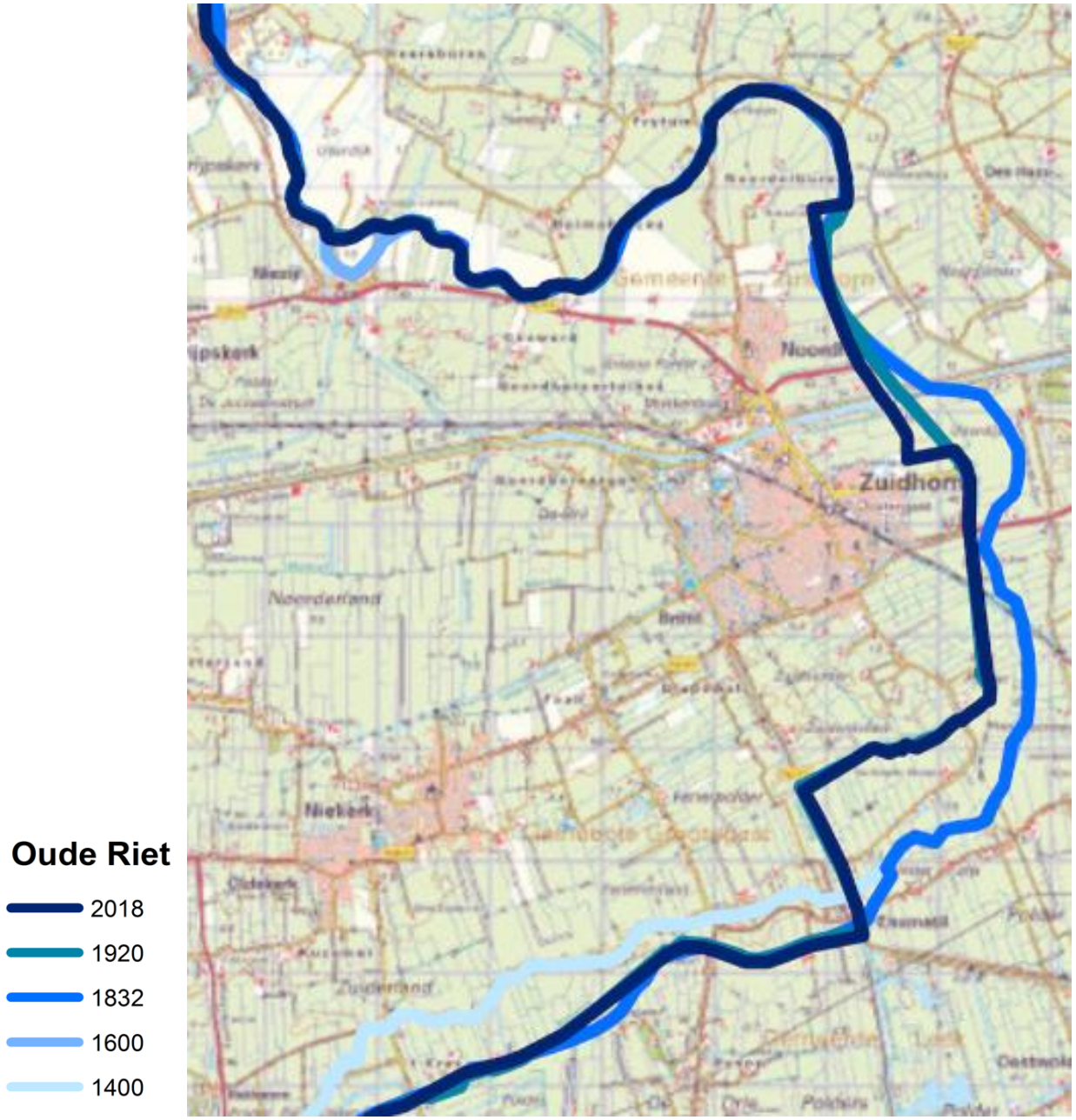

Hoofdstuk 7

De Oude Riet langs de dorpen

De vroegere loop van de Oude Riet

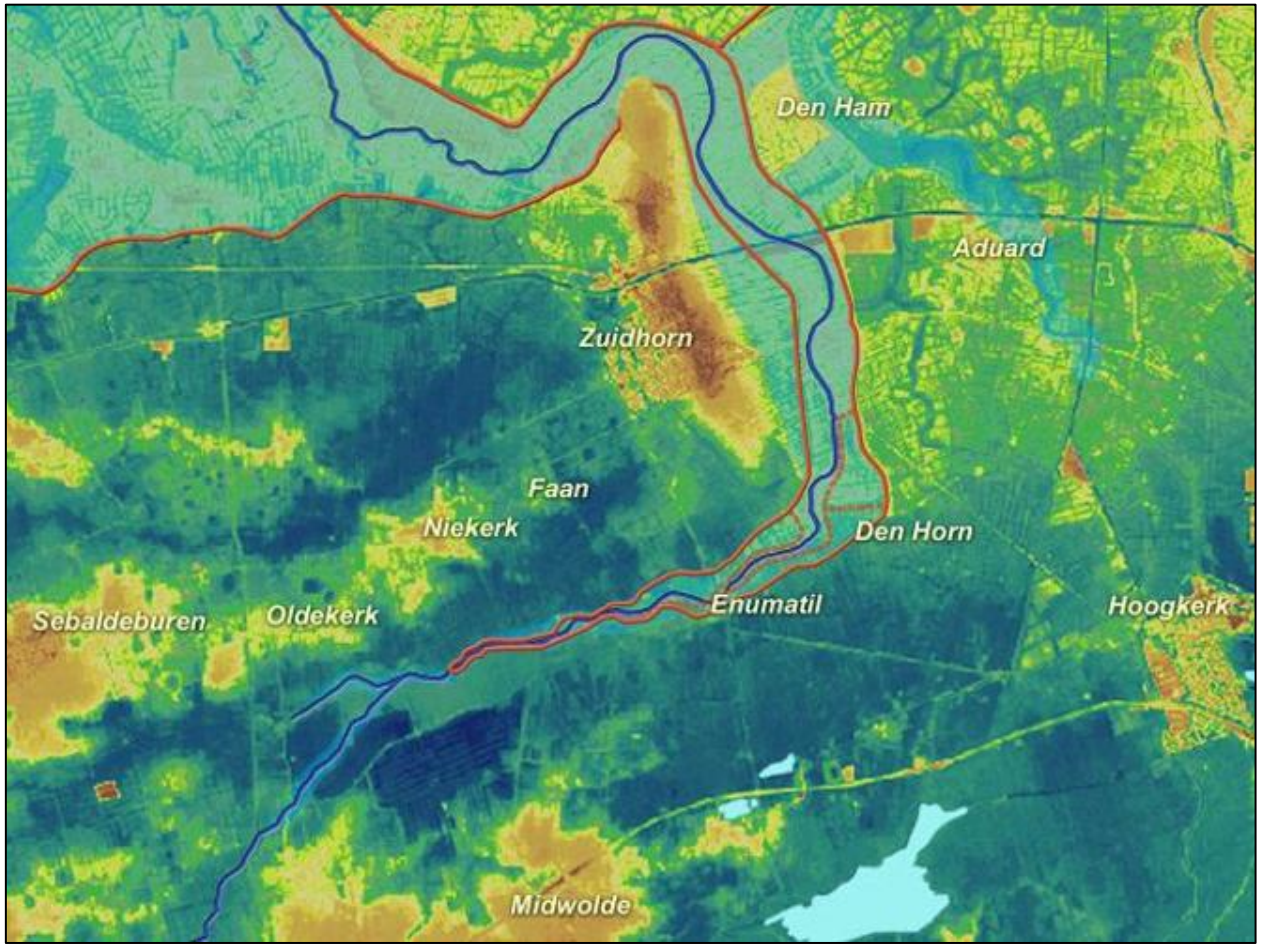
- Oude Riet liep langs de oostzijde van de rug
- De hogere keileemrug vormde een natuurlijke barrière
- We volgen drie trajecten: zuid, midden en noord

Zuid: Den Horn

- Voormalige zeearm in de omgeving van Den Horn
- Bocht in het dal van de Oude Riet
- Trechtervormige laagte: invloed op de waterstanden bij vloed

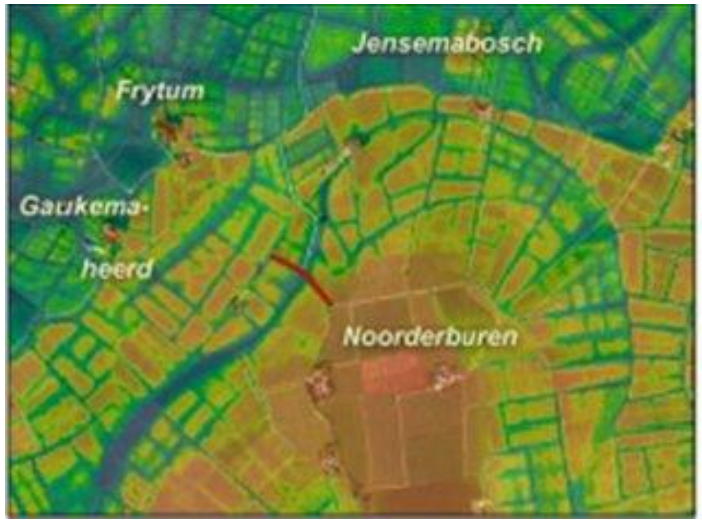
Midden: Zuidertocht en Oostertocht

- Twee waterlopen ten oosten van Noordhorn en Zuidhorn
- Beide al zichtbaar op de kadastrale kaart van 1832
- Historisch watersysteem later aangepast
- Oorspronkelijke loop niet overal meer herkenbaar

Noord: De Oude Rijt: een grotendeels behouden loop

- Historische ligging grotendeels behouden
- Relatief weinig verschuiving sinds de 19e eeuw
- Verbinding met de Zuidertocht aangepast

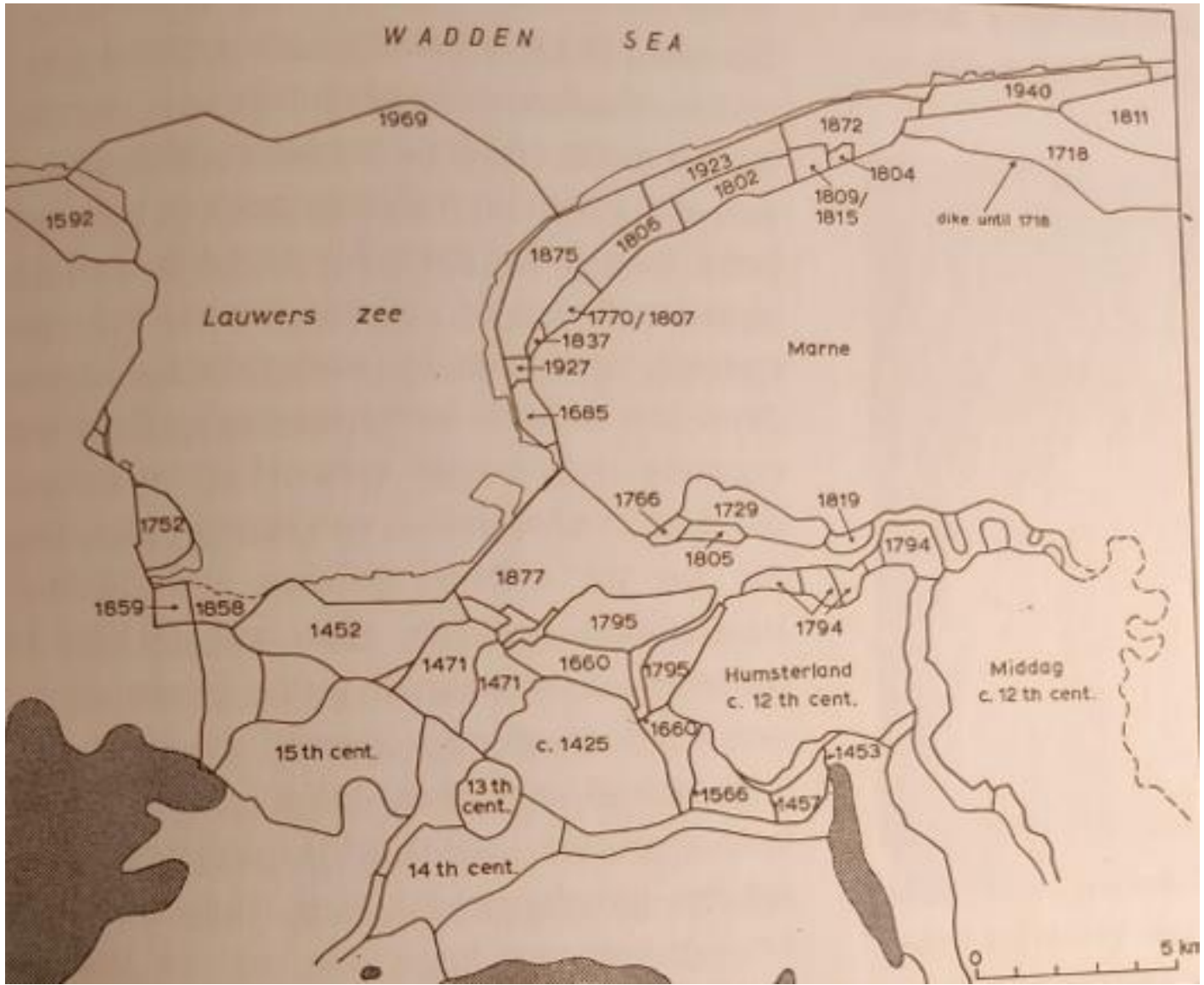

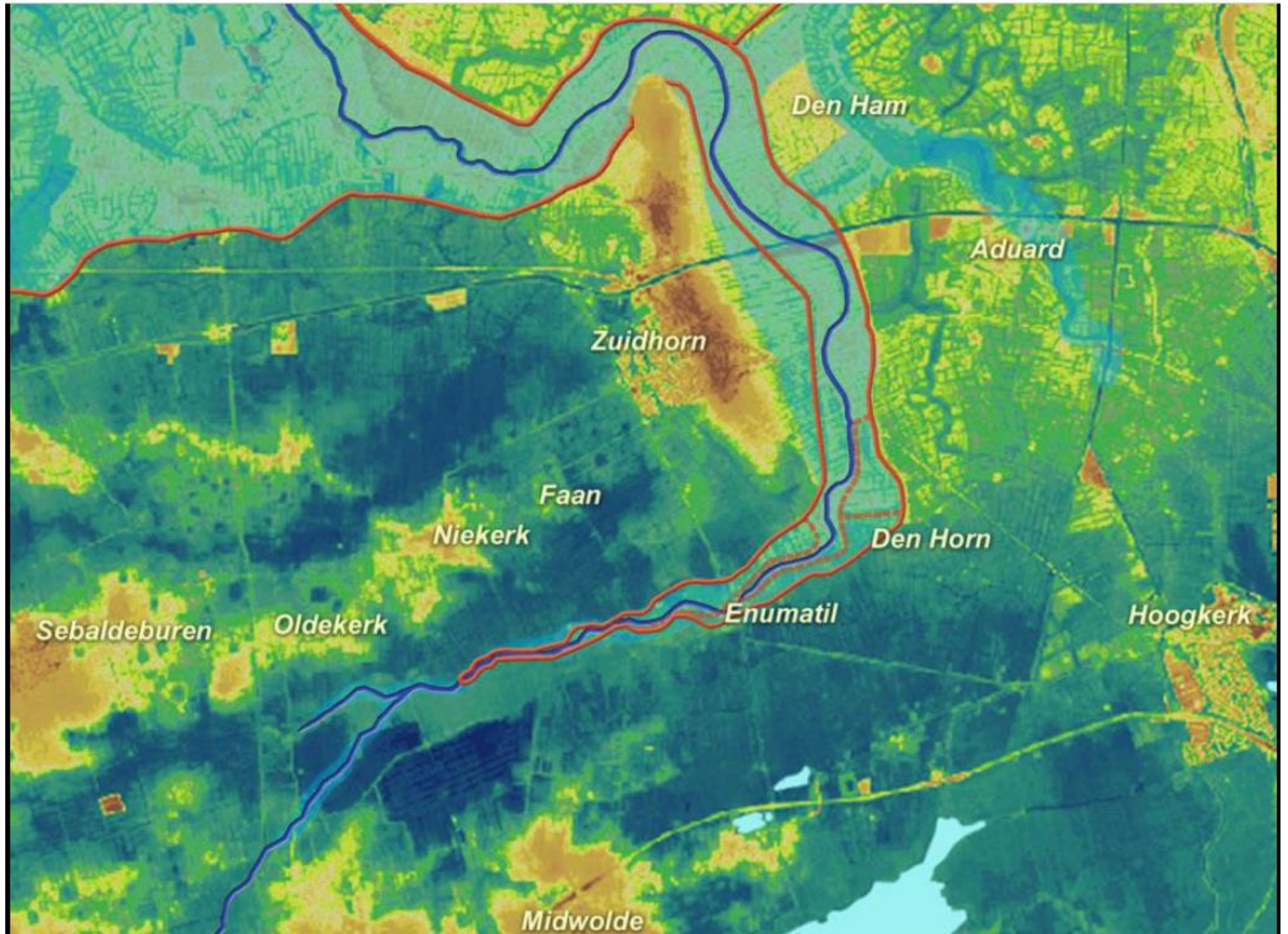
Hoofdstuk 8

Dijken en waterbeheer

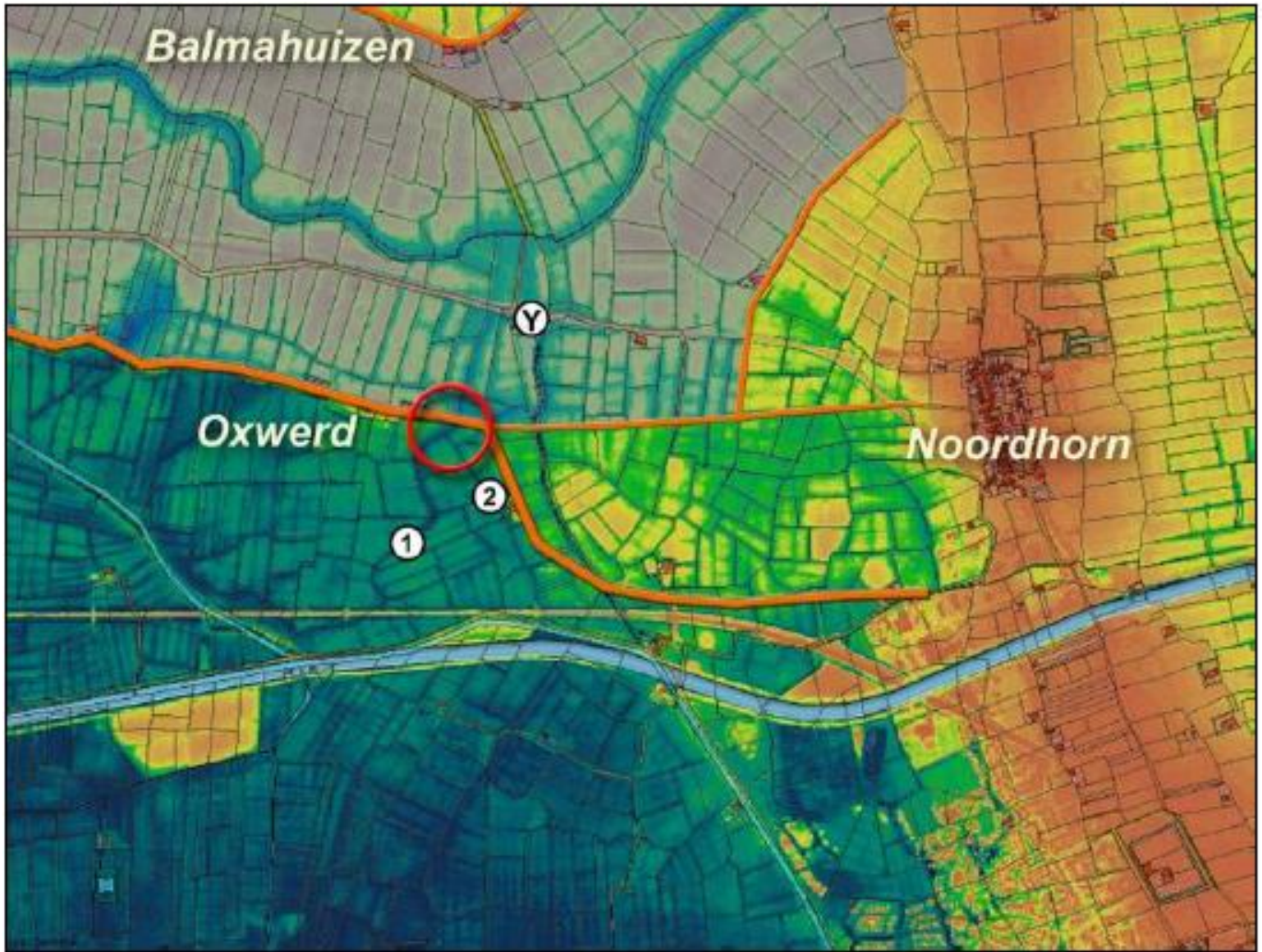
Bescherming tegen het water

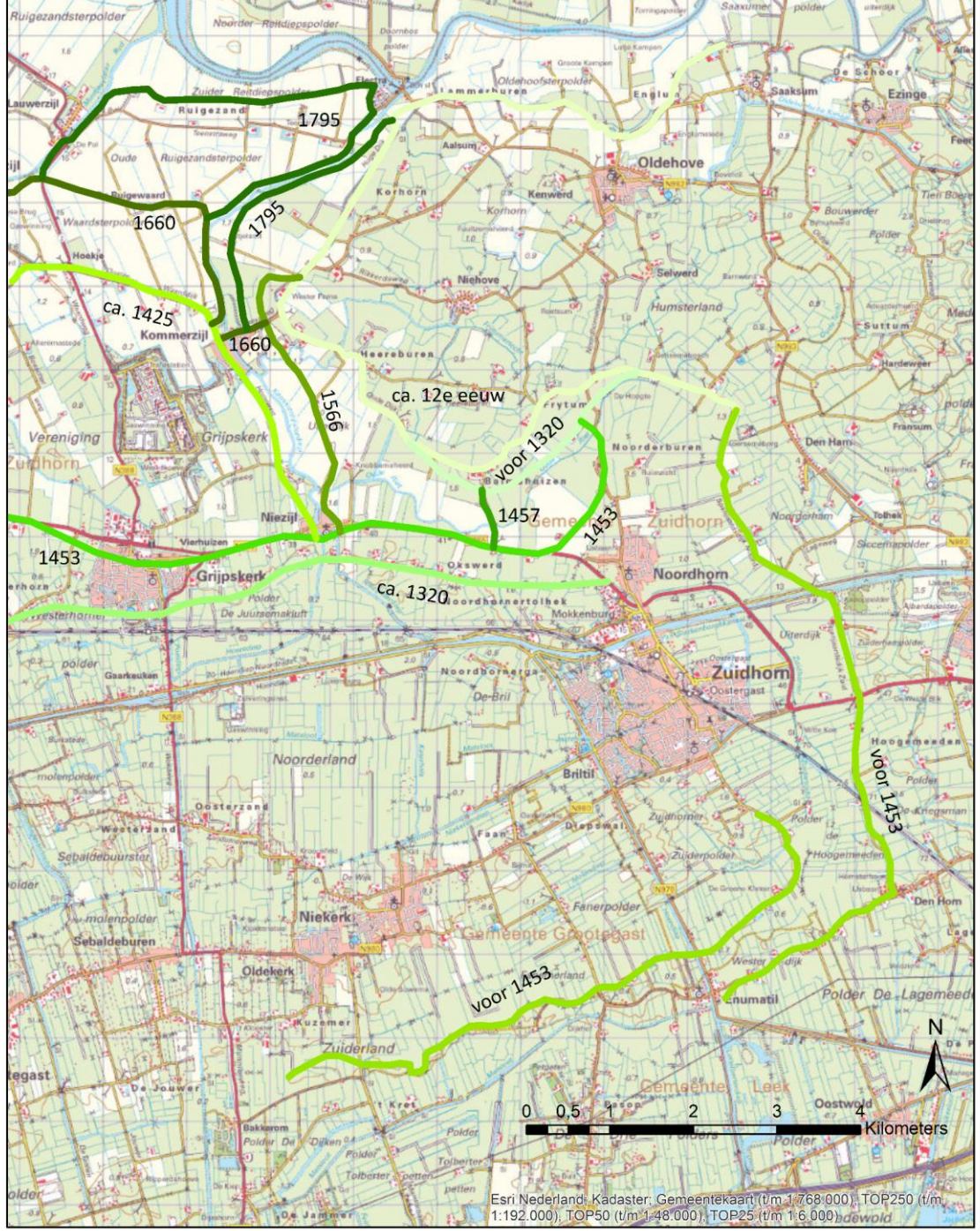

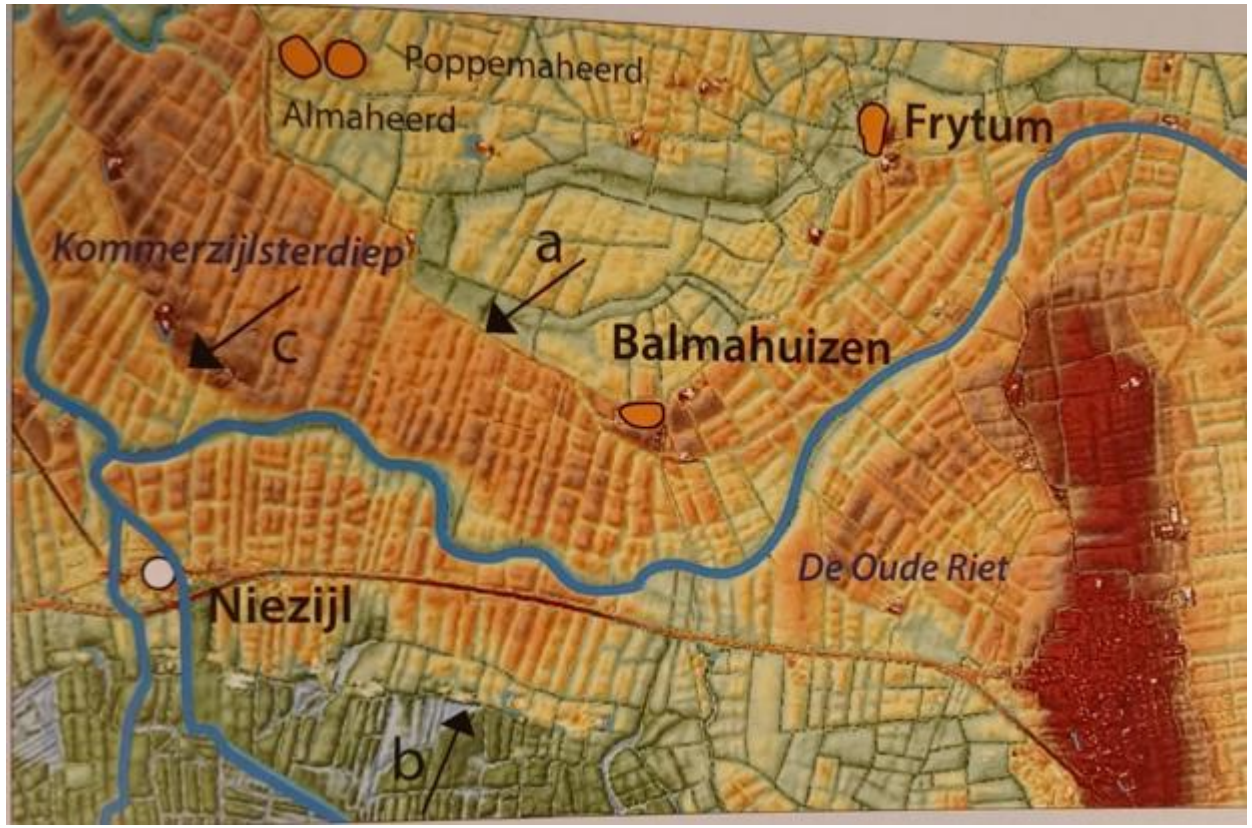
Historische dijken in het landschap

Dijken, zijlen en de afwatering

1795
1660
1795
ca. 1425
Kommerzijl
1660
1566
ca. 12e eeuw
voor 1320
1457
1453
1453
ca. 1320
voor 1453
voor 1453
Oldehove
Niehove
Grijpskerk
Niezijl
Noordhorn
Zuidhorn
Niekerk
Oldekerk
Noorderland
Zuiderland
Humsterland
Gemeente Grootegast
0 0,5 1 2 3 4
Kilometers
N
Esri Nederland: Kadaster: Gemeentekaart (t/m 1:768.000), TOP250 (t/m 1:192.000), TOP50 (t/m 1:48.000), TOP25 (t/m 1:6.000)

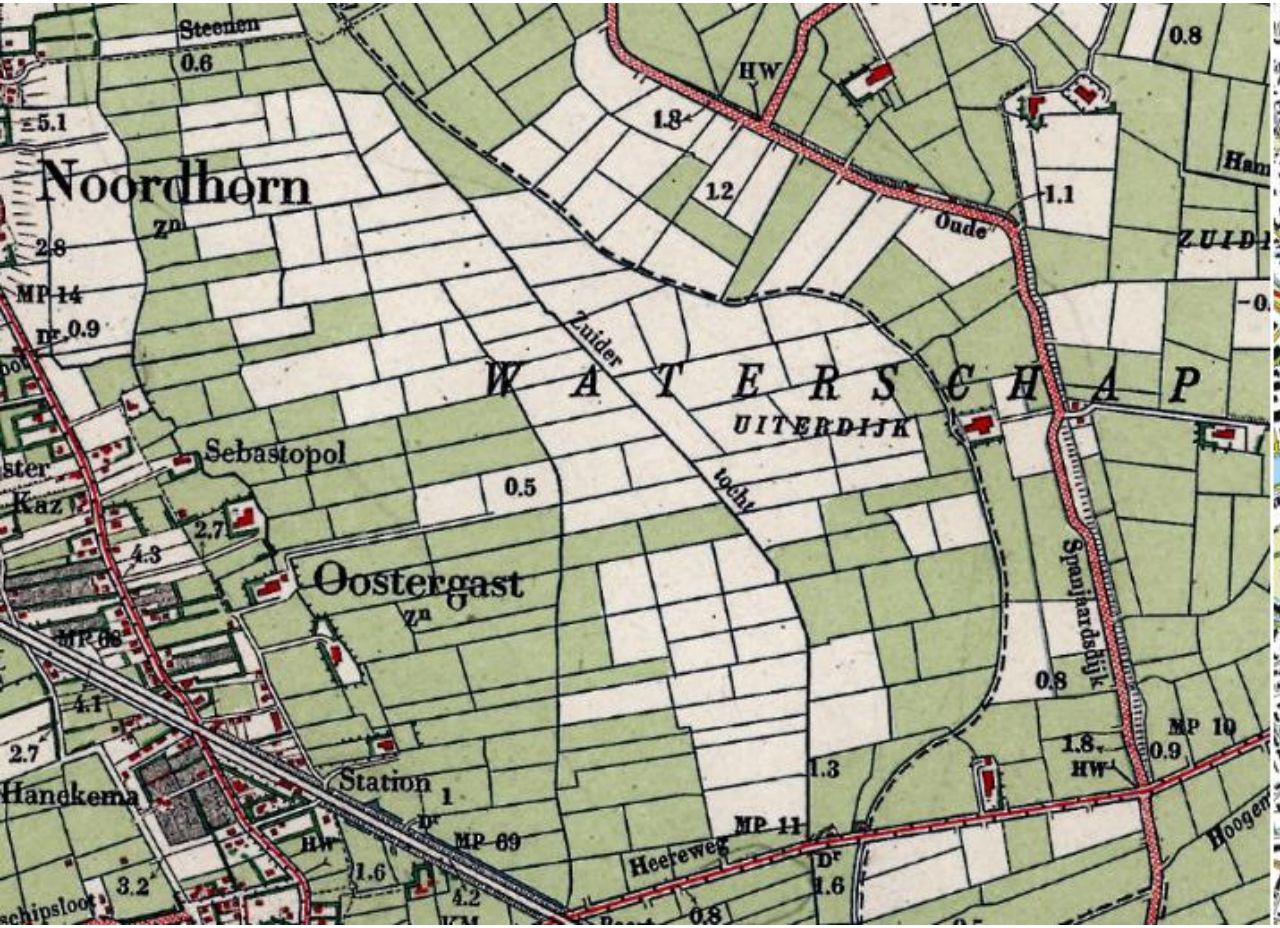

Poppemaheerd
Almaheerd
Frytum
Kommerzijlsterdiep
a
c
Balmahuizen
De Oude Riet
Niezijl
b

Hoofdstuk 9

Historische sporen rond Noordhorn en Zuidhorn

Wat is de laatste 100 jaar veranderd?

Wat herkennen we vandaag nog?

Een verdwenen zeearm, een herkenbaar landschap

